

RECENZIE

F R E D I A N I, A.: *I GRANDI GENERALI DI ROMA ANTICA. GLI UOMINI CHE IMPRESSO IL LORO MARCHIO SULLE CONQUISTE, SULLE BATTAGLIE E SULLE GUERRE DELLA REPUBBLICA E DELL'IMPERO.* Roma : Newton & Compton editori, 2003. 574 s.

Vo vojnách bojujú na jednej i druhej strane tisíce či desaťtisíce bojovníkov, ale výsledok víťaznej bitky alebo porážky sa obyčajne pripisuje jednému človekovi – vrchnému veliteľovi. Jeho vojenské skúsenosti a vedomosti, jeho znalosti, taktika, schopnosť viesť vojakov do boja rozhodujú o víťazovi a porazenom. Čo všetko však môže pôsobiť v okamihoch, keď môže rozhodnúť aj najmenší detail vo využívaní všetkého, čo má ten-ktorý veliteľ k dispozícii? Životopisy víťazných veliteľov, analýzy riadenia ich bojov a hľadanie kľúča k víťazstvu zaujíma nielen odborníkov, ale aj širokú čitateľskú verejnosť.

V prípade starovekého Ríma sa k tomu pripája neustály záujem o dejiny najväčšieho štátneho útvaru v staroveku, sledovanie jeho vzostupu, budovanie efektívneho nástroja pre rozširovanie a udržanie moci Ríma na troch kontinentoch.

Taliansky autor, ktorý sa systematicky už dlhé roky venuje vojenskej problematike, predstavuje vo svojej už deviatej práci, ktorú možno do slovenčiny preložiť: *Velkí velitelia antického Ríma. Osobnosti, ktoré vlačili svoju pečať výbojom, bitkám a vojnám republiky a cisárstva*, s úctyhodným počtom strán, dvadsaťjeden najvýraznejších vojenských osobností, počnúc takmer mytologickým Furiom Camillom a končiac cisárom Konštantínom. Medzi týmito dvomi časovými medzníkmi sa objavujú osobnosti rímskej republiky (Fabius Maximus, Claudius Marcellus, Scipio Africanus či Scipio Aemilianus), vojvodcovia krízového obdobia prechodu od republiky k cisárstvu (Marius, Sulla, Lucullus, Pompeius, Crassus, Caesar a Marcus Antonius), ale aj tí, ktorí budovali rímske impérium ako cisári alebo ich podriadení velitelia (Augustovi a Tiberiovi velitelia Agrippa, Drusus a Germanicus, cisári Titus a Traianus, Marcus Aurelius a Septimius Severus, či Aurelianus).

Autor zámerne končí vykreslením udalostí v Rímskej ríši v polovici 4. storočia n. l., pretože nasledujúce obdobie spracoval v samostatnej práci s názvom *Gli ultimi condottieri di Roma* (Rím 2001), v ktorej sa venoval hlavným predstaviteľom rímskych bojov o zachovanie existencie Rímskej ríše.

Je to vskutku široký záber, v ktorom sa autor neuspokojuje len s nejakým povrchným opisom „hrdinských“ činov jednotlivých postáv. Každá „monografia“ je obrazom historických udalostí toho-ktorého konkrétneho obdobia starovekého Ríma, ale aj prípadného súpera, analýzou použitej vojenskej taktiky a postupov na dosiahnutie konkrétnych cieľov, rozborom sociálneho postavenia vojakov, ktorí boli hlavnými činiteľmi bojov. V každej kapitole sa však venuje predovšetkým špecifickým a hlavným problémom vojenských dejín starovekého Ríma.

V prvom životopise, venovanom Furiovi Camillovi, je v centre pozornosti vojna s etruským mestom Veie a následný keltský vpád do strednej Itálie, keď sa Rím dostal do područia cudzích dobyvateľov. Táto udalosť, ktorá sa zopakovala až po viac ako osemsto rokoch, keď Rím opäť dobyli až Góti na začiatku 5. storočia, určovala neskoršiu politiku Ríma zvädzať boje s nepriateľom čo najďalej od hlavného mesta a predovšetkým na nepriateľskom území.

Napriek tomu kartaginský veliteľ Hannibal prenikol so svojimi vojskami na územie Itálie a v bojoch proti nim museli preukázať svoje najvyššie veliteľské schopnosti mnohí vynikajúci velitelia – Fabius Maximus so svojou „váhavou“, ale úspešnou taktikou, Claudius Marcellus,

Vojenská história

ktorý síce uspel v jednej bitke, neposlúchnuc príkazy svojho najvyššieho veliteľa (práve Fabia Maxima), ale napokon musel priznať, že akokoľvek sa mu „váhavá“ politika nepáčila, viedla k víťazstvu nad nepriateľom.

Scipio Africanus je pre autora príkladom toho, ako sa Rimania snažili preniesť aj obrannú politiku na územie nepriateľa. V boji proti Hannibalovi ohrozenie hlavných zdrojov sa ukázalo ako veľmi účinný prostriedok a napokon definitívne prenesenie bojov na materské územie Kartága prispelo k jeho definitívnej porážke.

Z tohto pohľadu už boje, ktoré viedol Scipio Aemilianus, sa zdali len akýmisi „dočisto“ováciami“ akciami, ale tým by sme len znižovali význam vojen, ktorých účelom bolo úplné zničenie najsilnejšieho nepriateľa.

Nasledujúcich sedem životopisov rímskych vojenských veliteľov predstavuje osobnosti, ktoré v dôsledku vojenskej reformy a zavedením žoldnierskeho vojska využívali vojenské sily a prostriedky predovšetkým na svoje osobné ciele – získanie osobnej moci. Či už to bol pôvodca spomínanej reformy Gaius Marius či jeho súper L. Cornelius Sulla, L. Licinius Lucullus, Gnaeus Pompeius, M. Licinius Crassus a C. Iulius Caesar alebo napokon aj Marcus Antonius.

Vzostup týchto mužov na domácej scéne bol však výsledkom ich predchádzajúceho pôsobenia na vojenskom poli neskorej Rímskej republiky, keď po likvidácii Kartága v západnom Stredomorí sa Rím dostal do vojenských konfliktov s helenistickými štátmi na Blízkom východe (Grécko, Malá Ázia) alebo aj s úplne novými nepriateľmi na severe Európy (germánske kmene Kimbrov a Teutónov, keltské kmene v Gallii).

Vojsko proti germánskym kmeňom, ktoré prenikali na rímske územie zo severu, ukázali vzájomnú podmienenosť zahraničnej a domácej politiky aj vo vojenskej politike a doktríne. Gaius Marius s veľkými obeťami porazil Kimbrov a Teutónov, ale zároveň si uvedomil, že rímsky štát už nevystačí len s vojskom budovaným na princípe domobrany, a preto uskutočnil vojenské reformy, ktorých dôsledkom bol vznik žoldnierskej armády. Bol to nielen nástroj v bojoch proti vonkajšiemu nepriateľovi, ale čoskoro sa ukázalo, že je to aj vynikajúci nástroj v rukách silných osobností na presadzovanie svojich vlastných cieľov a ambícií vo vnútornej politike.

Zložité, ťažké a dlhotrvajúce boli najmä boje s pontským kráľom Mithridatom VI., proti ktorému museli Rimania poslať svoje najkvalitnejšie vojská a najskúsenejších veliteľov. Dlhé roky strávil v bojoch proti nemu L. Licinius Lucullus, ale skôr než mohol dokončiť svoju misiu, v dôsledku politických bojov bol priamo v Ríme odvolaný a nahradil ho Gnaeus Pompeius, miláčik širokých ľudových mas, o ktorom sa už od občianskej vojny medzi Mariom a Sullom vytvárala aureola víťazného a víťaziaceho veliteľa. Pompeius síce úspešne dokončil vojnu proti Mithridatovi, ale základy víťazstva položil práve jeho predchodca Lucullus.

Osobnosť Gaia Iulia Caesara je tiež vzorovým príkladom pre vzostup politika, ktorý si vyslúžil ostrohy v bojoch proti vonkajšiemu nepriateľovi, a potom využil vojsko vo vnútropolitickom boji. Autor si nemohol nechať ujsť príležitosť a podrobne sa zaoberal Caesarovými bojmi v Gallii. Analyzuje spôsob vedenia vojen domáceho keltského obyvateľstva a na tomto pozadí sleduje Caesarovo vojenské umenie, keď sa dokázal prispôbovať rôznym prírodným podmienkam a konkrétnej vojenskej situácii. Kombináciou improvizácie a dôkladného využitia tradičnej rímskej taktiky a síl svojich légii sa zrodili jeho víťazstvá, ktoré mu umožnili aj víťazstvá v nasledujúcich občianskych vojnách s Pompeiom a jeho stúpenkami v rôznych častiach ríše.

Poslednou vojenskou osobnosťou republikánskeho Ríma, ktorej sa autor venuje, bol Marcus Antonius. Vojenské skúsenosti získaval pod Caesarovým vedením v Gallii, po jeho smrti sa spojil s ďalším skúseným Caesarovým veliteľom M. Aemiliom Lepidom a Caesarovým synovcom (a adoptovaným synom) Gaiom Octaviom a spolu zlikvidovali republiku a jej posledných významných vojenských veliteľov. Marcus Antonius však nedokázal dotiahnuť do konca

svoje plány a pod vplyvom egyptskej kráľovnej Kleopatry premrhal v jedinej a rozhodujúcej bitke pri Actiu všetko to, čo dovtedy dosiahol.

V cisárskom období sa mení situácia v postavení jednotlivých vojvodcov. Hlavným (a víťazným) vojvodcom je vždy cisár, jednotliví velitelia plnia cisárovo pokyny. Napriek tomu však vynikli napr. Agrippa za cisára Augusta či Drusus a Germanicus za Tiberia (najmä v bojoch proti Germánom). Zaujímavé je, že v Tiberiovom prípade autor nevenuje pozornosť Tiberiovej vojenskej kariére, ktorá ho (okrem iných skutočností) vyniesla k najvyššej funkcii v štáte. A nebol by to len tento jediný dôvod, pre ktorý by si Tiberius zaslúžil väčšiu pozornosť, ale aj skutočnosť, že sa pred dosiahnutím cisárskej hodnosti vyznamenal ako výborný a úspešný vojenský veliteľ.

Poslední dvaja cisári, ktorí ešte rozšírili územie ríše, boli Titus a Traianus. Obliehanie a dobytie Jeruzalema a občianska vojna v tzv. roku štyroch cisárov umožnili vyniknúť staršiemu synovi budúceho cisára Flavia Vespasiana a po otcovej smrti mu umožnili tiež vládnuť (hoci len veľmi krátke obdobie) nad Rímskou ríšou. Zato Traianus sa ako vojenský veliteľ vyznamenal už pred dosiahnutím cisárskeho purpuru a ako cisár pokračoval v úspešnej vojenskej politike, keď za jeho vlády – ako je známe – ríša dosiahla najväčší územný rozsah. Jeho výboje na dolnom toku Dunaja proti Dákom, a potom boje na Východe proti Parthom mu umožnili pripojiť k ríši nové územia, ktoré však Rímska ríša po jeho smrti veľmi rýchlo stratila.

Záverečných štyroch cisárov, ktorým autor vo svojej práci venuje pozornosť, zaradil do obdobia, keď sa ríša bráni útokom nepriateľov. V prípade Marca Aurelia to neboli len vojny proti Parthom na Východe, ale predovšetkým markomanské vojny na strednom Dunaji, ktorých priebeh skomplikovala aj vzburá, resp. pokus o uzurpáciu významného vojenského veliteľa Avidia Cassia.

Septimius Severus si zase cisársky purpur musel vybojovať v ťažkých bojoch proti ambicióznym vojakom a politikom po smrti syna Marca Aurelia Commoda a po dosiahnutí moci sa musel sústrediť na udržanie bezpečnosti Rímskej ríše na Východe proti Parthom a na severe na britských ostrovoch. V podobnej situácii bol aj Aurelianus, ktorý v rokoch vojenskej anarchie musel zabezpečiť obranu územia ríše a dokonca i samotného Ríma výstavbou nového opevnenia, ale predovšetkým musel veľkú pozornosť venovať opätovnému zjednoteniu územia, ktoré v rokoch slabej centrálnej vlády riešili svoju nebezpečnú situáciu separatizmom a budovaním vlastnej obrany voči vonkajšiemu nepriateľovi. V tomto prípade je iste zaujímavý osud Zenobie na Východe a jej úspešné kroky vo vojenskej, ale aj hospodárskej oblasti, ktoré jej umožnili udržať určitú politickú nezávislosť na centrálnej vláde a zabezpečiť rozkvet, využívajúc výhodnú polohu Palmýry na križovatke obchodných ciest.

Posledným významným panovníkom a vojenským veliteľom, ktorému autor venuje pozornosť, je cisár Konštantín. Syn vynikajúceho vojenského veliteľa Constantia Chlora a sám vynikajúci vojenský veliteľ sa už vo svojej mladosti preslávil udatnými činmi. Svoje postavenie si musel vybojovať v ťažkých vojnách po rozpade tzv. druhej tetrarchie proti viacerým súperom, okrem iných aj proti vlastnému švagrovi.

Obraz vojenských úspechov rímskych veliteľov od čias ranej republiky až do neskorého cisárstva je v podaní A. Fredianiho pôsobivý. Využil svoje skúsenosti z napísania predchádzajúcich diel, v ktorých sa nevenoval len antickým dejinám, ale napr. aj významným bitkám Napoleona Bonaparta, či vojnám na Blízkom východe. Najviac svojich prác však venoval dejinám staroveku, napr. veľkým bitkám Alexandra Veľkého a Gaia Iulia Caesara. Vychádzal z dôkladnej znalosti antických prameňov a rozsiahlej modernej odbornej literatúry. Pre talianskeho čitateľa je iste zaujímavé, že všetky pramene, ktoré v texte cituje, má k dispozícii v talianskych prekladoch, ktoré vyšli väčšinou za posledných dvadsať až tridsať rokov.

Autor sa neobmedzuje len na opisy vojenských udalostí, ale vždy sleduje aj širšie súvislosti politického a hospodárskeho vývoja Rímskej ríše a jej nepriateľov. Snaží sa postihnúť tie najhlavnejšie momenty, ktoré ovplyvňovali vojenské udalosti alebo ktoré k týmto udalostiam viedli,

Vojenská história

ale aj spätne, ako sa výsledky vojenských udalostí premietli následne do vnútorného života Rímskej ríše a jej obyvateľov.

Zoznam použitej literatúry je rozsiahly, pričom autor pre lepšiu orientáciu rozdelil diela do troch skupín podľa chronologického záberu: v prvej časti je uvedená literatúra, ktorá sa venuje rímskym dejinám do púnskych vojen, druhý oddiel uvádza literatúru od púnskych vojen do cisárstva a napokon v tretej časti sú uvedené diela, ktoré sa venujú obdobiu rímskeho cisárstva. Tým uľahčuje situáciu čitateľovi, ktorý si môže ľahšie vybrať literatúru podľa svojho osobného záujmu.

V záverečnej časti diela sú uvedené tabuľky, ktoré podávajú zhustený prehľad politických a vojenských aktivít jednotlivých spomínaných osobností (s. 542-551). Uvádzajú sa v nich úrady, ktoré jednotlivé osobnosti dosiahli a vojenské výpravy a bitky, ktorých sa zúčastnili alebo ktoré viedli.

Súčasťou poznámkového aparátu je aj podrobný menný a zemepisný register, ktorý uľahčuje čitateľovi orientáciu v texte.

Text dopĺňa viac ako stodvadsať ilustrácií. Obsahujú mapky jednotlivých častí Rímskej ríše (alebo celkové zobrazenia) a nákresy rozloženia vojenských síl pred dôležitými bitkami, portréty významných osobností, ktoré vznikli väčšinou prekreslením portrétov z mincí (v prípade cisárov) alebo bust, či zobrazenia niektorých vojenských udalostí. Väčšinu ilustračného materiálu predstavujú romantizujúce ilustrácie podľa rôznych diel umelcov zo 17. – 19. storočia. Zobrazujú napr. triumfálne sprievody, obliehania významných miest, alebo jednotlivé historické udalosti – Scipionov pohreb, dobytie Kartága a následné prekliatie jeho územia, ukrižovanie Spartakových otrokov, stretnutie Caesara a Vercingetoriga, odnášanie koristi z Jeruzalema a mnohé ďalšie.

Uvedená kniha talianskeho autora podáva zhustený prehľad vojenských výbojov, ale aj obrany Rímskej ríše v pomerne dlhom časovom pásme. Iste by si zaslúžila pozornosť aj niektorého nášho vydavateľstva a ak porovnáваме niektoré diela, ktoré sa prekladajú do slovenčiny alebo češtiny z iných jazykov, tak preklad tejto knihy by určite obohatil náš knižný trh.

Pavol Valachovič

HOLOKAUST na Slovensku 5, Židovské pracovné tábory a strediská na Slovensku 1938 –1944. Eds.: E. Nižňanský, I. Baka, I. Kamenec. Bratislava : NMS – ŽNO – VHÚ. 2004.

V edícii Holokaust vyšiel na Slovensku v roku 2004 piaty zväzok, ktorý sa venuje problematike židovských pracovných táborov a stredísk. Edícia je výsledkom spolupráce Nadácie Milana Šimečku a Židovskej náboženskej obce v Bratislave a v prípade tohto zväzku aj Vojenského historického ústavu. Rozsahom ojedinelá edícia dokumentov je súčasťou veľmi želaného trendu v slovenskej historiografii v poslednom období, ktorým je vydávanie dokumentov k dejinám 20. storočia. Práve autentické historické dokumenty umožňujú čitateľovi vytvoriť si svoj vlastný názor. Editori E. Nižňanský (Filozofická fakulta UK v Bratislave), Igor Baka (Vojenský historický ústav) a Ivan Kamenec (Historický ústav SAV) plne využili svoju dlhoročnú bádateľskú a publikačnú činnosť v oblasti holokaustu na Slovensku a sú zárukou skutočne reprezentatívneho výberu relevantných dokumentov.

Úvodná štúdia osvetľuje proces vzniku židovských táborov, ich prevádzku a funkciu, ktorú mali v hospodárstve, ale aj v politike vojnovnej Slovenskej republiky. Koncentračné tábory internáčného, ale najmä pracovného charakteru tvorili počas druhej svetovej vojny integrálnu súčasť „riešenia židovskej otázky“ na Slovensku. Koncentračné a pracovné tábory zohrávali v sys-

tematickom procese perzekúcie a všeobecnej degradácie židovského obyvateľstva dôležitú úlohu. V ich rámci sa realizovali nútené práce ako forma trestu i „prevýchovy“ zároveň. Vytvorenie táborov pre Židov súviselo aj s predstavami vládnej elity, že Židia nie sú schopní fyzicky pracovať, a teda že sú parazitmi v slovenskej spoločnosti.

Prvé tábory pre Židov vznikali od leta 1939 v slovenskej armáde. Branný zákon z januára 1940 zaviedol pre Židov namiesto brannej výchovy pracovnú povinnosť. Takto odvedení Židia boli od marca 1941 sústredení v VI. robotnom prápore, v ktorom až do jeho rozpustenia v júni 1943 vykonávali rôzne práce pri budovaní dopravnej infraštruktúry, regulácii riek a pod. Počas rokov 1940/1941 sa po realizácii arizačných a iných nariadení vylučujúcich Židov z hospodárskeho života na Slovensku objavila masa pauperizovaných Židov, ktorá sa stala pre slovenský štát nepohodlnou záťažou a sociálnym problémom. V priebehu roka 1941 tak vznikajú „pracovné strediská pre práceschopných Židov vyradených z hospodárskeho života“. Existovalo ich asi 80 a pracovalo v nich približne 6 000 Židov. Začala sa aj výstavba veľkých židovských pracovných táborov v Seredi a Novákoch. Koncom roka 1941 sa ale vo vládných kruhoch rozhodlo o inom spôsobe „riešenia židovskej otázky“, pracovné strediská boli rozpustené a začali sa prípravy na deportovanie slovenských Židov mimo územie štátu. Pracovné tábory v Seredi a Novákoch sa stali aj koncentračnými strediskami na sústreďovanie Židov pred ich deportáciami zo Slovenska. V rokoch 1942 – 1944 existovali na Slovensku tri židovské pracovné tábory v Seredi, Novákoch a vo Vyhniach. V roku 1943 v nich bolo sústredených 2 574 Židov. Táborové dielne sa stali významnou súčasťou hospodárskeho života slovenského štátu. Profitovali z nich najmä štátne orgány, úrady, verejné inštitúcie, armáda a štátne podniky, ktoré nakupovali ich produkty v cene výrobných nákladov. Od konca roku 1942 existovali na Slovensku aj menšie židovské pracovné strediská, do ktorých bolo zaradených okolo 650 osôb. Po vypuknutí Slovenského národného povstania boli židovské pracovné tábory a strediská rozpustené. Počas zimy 1944/1945 ešte sereďský tábor využili Nemci pri obnovených deportáciách Židov.

Zväzok obsahuje 130 chronologicky usporiadaných dokumentov datovaných od 26. októbra 1938 až po 29. september 1944. Väčšina z nich je v plnom znení a sú vybavené stručnými registrami a poznámkovým aparátom, ktorý editori neraz využívajú aj na publikovanie s hlavným dokumentom súvisiacich alebo naň nadväzujúcich dokumentov. Forma ich uverejnenia plne spĺňa zaužívané pravidlá na publikáciu prameňov k novším dejinám. Pochádzajú najmä zo slovenských archívov (nielen zo SNA, ale aj z väčšiny oblastných a okresných archívov a Vojenského historického archívu) a výskum bol doplnený aj dokumentmi z Archívu Yad Vashem v Jeruzaleme a z Archívu Ministerstva vnútra v Prahe. V prípade nezachovania archívneho dokumentu editori výnimočne použili aj dokumenty z dobovej tlače. Zoznam archívnych fondov a prehľad literatúry sa nachádza v závere knihy. Zväzok ešte obsahuje rozsiahle anglické resumé, ktoré je vlastne prekladom úvodnej štúdie a stručným popisom jednotlivých dokumentov, a neodmysliteľný menný a miestny register.

Editormi vybrané dokumenty zobrazujú prípravu, zriadenie, prevádzku a napokon rozpustenie všetkých troch veľkých židovských táborov. Pri židovských pracovných strediskách volili princíp ukázať radšej komplexne jedno stredisko v Degeši, ako uverejniť dokumenty rovnakého typu k viacerým strediskám. Dokumenty sú svedectvom nielen zásahov štátu (napr. nariadení) a jeho orgánov (najmä 14. oddelenie Ministerstva vnútra a komisár pre židovské pracovné tábory) v oblasti nútených prác a najmä pracovných táborov a stredísk, ale aj reakcií židovskej komunity (dokumenty pochádzajúce z Ústredne Židov, židovských rád a Ústrednej kancelárie pre židovské pracovné tábory). Čitateľ si tak môže utvoriť pomerne plastický a verný obraz o danej problematike. Dotvoriť by ho mohli len povojnové dokumenty z retribučných súdov a výpovede priamych aktérov, teda samotných obetí alebo, naopak, predstaviteľov vládneho režimu. Uverejnenie dokumentov tohto typu by však bolo v rozpore s koncepciou a zámerom edície Holokaust na Slovensku, teda publikovať autentické pramene vyprodukované štátnou admini-

Vojenská história

stratívou, prípadne verejnoprávnymi korporáciami autonómnej Slovenskej krajiny a vojnovej Slovenskej republiky.

Na záver je potrebné oceniť tento v slovenských podmienkach výnimočne rozsiahly a mimoriadne prínosný vydavateľský čin, ktorý mohol byť zrealizovaný len vďaka angažovanosti občianskeho sektora a samotnej židovskej komunity.

Martin Macko

RAJLICH, J.: *ZA BOHA A NÁROD. STÍHACÍ ESA SLOVENSKÝCH VZDUŠNÝCH ZBRANÍ VE 2. SVĚTOVÉ VÁLCE.* Cheb : Svět křídel. 2006 (ČR), 239 s.

V posledných mesiacoch tohto roku obohatila český a slovenský predvianočný knižný trh až trojica publikácií z českého nakladateľstva Svět křídel, ktorých obsah autori venovali problematike slovenského letectva v rokoch druhej svetovej vojny (BURSA, S.: Stíhač Rudo Božík. Letecké eso slovenského stíhacího letectva; RAJLICH, J.: Za Boha a národ. Stíhací esa slovenských vzdušných zbraní ve 2. světové válce; ŠUMICHRAST, P.: Slovenské letectvo na východní frontě 1941 – 1943.) Jednou z tejto trojice je aj knižná publikácia *Za Boha a národ*, s podtitulom *Stíhací esa slovenských vzdušných zbraní ve 2. světové válce*.

Autorom vyššie uvedenej publikácie je renomovaný český vojenský a predovšetkým letecký historik PhDr. Jiří Rajlich, vedúci historicko-dokumentačného odboru pražského Vojenského historického ústavu, ktorý je v oblasti svojej vedecko-výskumnej práce uznávanou autoritou s viac než bohatou publikačnou činnosťou. O tom, že ani táto časť vojenskej histórie Slovenska a Slovákov nie je pre neho cudzia, resp. nová, jednoznačne vypovedá obsah publikácií, ktoré na túto tému v minulosti napísal, resp. sa na nich autorsky podieľal: *Slovenští letci/Slovak airmen 1939 – 1945* (1992), *Sojusznicy Luftwaffe* (1997), *Tatranští orli nad Kubání* (2002) a *Slovakian and Bulgarian Acces of WW2* (2004). Netreba však zabudnúť, že okrem týchto kníh vypublikoval v domácich, ale aj zahraničných odborných časopisoch a vedeckých zborníkoch niekoľko desiatok vedeckých štúdií a materiálov, vedecko-populárnych, resp. populárnych článkov, ktorých obsah zamerail na problematiku slovenského letectva v rokoch druhej svetovej vojny.

Ako už napovedá titul knihy, J. Rajlich v tomto prípade svoju pozornosť sústredil na životné osudy sedemnástich slovenských pilotov-stíhačov, ktorý v období rokov 1939 – 1945 boli príslušníkmi slovenských Vzdušných zbraní a počas bojovej činnosti vybojovali na nešťastnom vojnovom nebi aspoň päť víťazstiev v leteckých súbojoch, čím získali svetovo uznávaný a cenený status leteckého esa.

O skutočnosti, že ich na vojnovom nebi nečakali len ľahké víťazstvá, ale že každý ich let mohol byť tým posledným, z ktorého niet už žiadneho návratu, vypovedá aj nespochybniteľný fakt, že z tejto elitnej skupiny slovenských letcov sa konca druhej svetovej vojny nedočkali štyria letci (J. Jančovič – 30. 3. 1943, J. Puškár – 26. 6. 1944, I. Kovárik – 11. 7. 1944, A. Gerič – 29. 8. 1944), ktorých životná cesta sa skončila tragicky, v priamej súvislosti s výkonom leteckej činnosti. Ďalší z nich boli ťažko zranení (čat. R. Božík – ťažko ranený dňa 26. 9. 1943; zvk. P. Zeleňák – ťažko zranený 26. 6. 1944), resp. strádali v ťažkých podmienkach nemeckých zajateckých (rtk. rtm. let. F. Hanovec) a internačných táborov (npor. let. J. Gerthofer).

Všeobecná časť publikácie je zložená z úvodu a jednej kapitoly, ktorej obsah autor venoval základným a podstatným faktom z histórie slovenského letectva z obdobia rokov 1939 – 1944, od vzniku samostatného slovenského letectva v marci 1939 až po jeho definitívny zánik v apríli 1945. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť a autor na to vo svojej publikácii správne poukázal,

že v tomto období de facto už žiadne slovenské letectvo neexistovalo, pretože posledné použiteľné bojové lietadlá patriace slovenským Vzdušným zbraňám, ktoré ich piloti neprelietli, resp. sa nenachádzali na území pod priamou kontrolou povstaleckej 1. československej armády na Slovensku, zabrala nemecká okupačná armáda na obsadených slovenských letiskách v prvých septembrových dňoch roku 1944.

Hlavnú a najdôležitejšiu časť Rajlichovej publikácie však tvorí sedemnášť kapitol venovaných životným osudom slovenských stíhacích letcov – leteckých es. Autor tieto nosné kapitoly neusporiadal abecedne, ale podľa počtu uznaných, resp. potvrdených zostrelov, ktoré dosiahli konkrétni slovenskí vojenski piloti. Takže prvé miesto, a tým aj prvý biografický portrét je právom venovaný zástavníkovi letectva z povolania, od 1. januára 1997 poručíkovi letectva vo výslužbe Jánovi Režňákovi.

Tento rodák z Jablonice sa zúčastnil dvoch nasadení na východnom fronte v rokoch 1941 a 1942 – 1943. Počas druhého z nich, od 14. októbra 1942, keď spoločne s ďalšími príslušníkmi 1. garnitúry letky 13 odišiel z Piešťan vlakovým transportom do kaukazského Majkopu, až do 7. júla 1943, keď ho spoločne s jeho druhmi vystriedali letci 2. frontovej garnitúry, si na svoje konto pripísal celkom 32 potvrdených zostrelov sovietskych lietadiel. Za výsledky bojovej činnosti na fronte bol dvakrát povýšený: na rotníka z povolania (1. 1. 1943) a mimoriadne na zástavníka letectva z povolania (1. 7. 1943). Okrem týchto uznaní dostal postupom času, v súvislosti s nárastom počtu zostrelov, aj niekoľko slovenských, nemeckých a chorvátskych vyznamenaní. Z radového príslušníka letectva sa zo dňa na deň stával známou a vojenskou propagandou oslavovanou osobnosťou. Po návrate z východného frontu na Slovensko opäť vykonával praktickú leteckú činnosť ako príslušník hotovostného roja lietadiel Messerschmitt Bf 109, neskôr ako príslušník letky 13 – Pohotovostnej letky slovenských Vzdušných zbraní, v rámci ktorej sa zúčastnil bojových letov proti americkým bombardovacím zväzom operujúcim nad Slovenskom. Zhodou okolností sa nezapojil do Slovenského národného povstania a až do konca vojny zotrval ako príslušník Haššíkovej Domobrany v posádke Piešťany. Následne ho prijali do povojnového československého vojenského letectva. Je pochopiteľné, že pri vstupe do československej armády predchádzajúce zásluhy dosiahnuté počas výkonu služby v slovenskej armáde interpretoval v duchu: „...všetko čo som počas existencie tzv. slovenského štátu vykonal, vykonal som v neprospech Nemcov“.

V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že československé vojenské orgány preverujúce prihlášky bývalých príslušníkov slovenskej armády do československej armády, túto „verziu“ výkonu služby bez väčších problémov akceptovali a bývalých slovenských vojakov do československej armády následne prijali, a to buď s výhradou, resp. bez nej.

Po relatívne pokojnej a bezproblémovej mierovej službe, prišli tragické udalosti februára 1948, ktoré významným spôsobom ovplyvnili aj životné osudy najúspešnejšieho slovenského stíhača. Štátna revolučná mašinéria nového „*ľudovo-demokratického*“ štátu robotníkov, roľníkov a pracujúcej inteligencie nadobro „*zomlela*“ jeho sen o službe v československom letectve. Dňa 1. 6. 1948 Režňáka odoslali na dovolenku s čakaním a 1. 12. 1948 prepustili do výslužby v hodnosti rotmajstra letectva. Nakoniec, dňa 11. 1. 1950 ho degradovali do hodnosti vojaka v zálohe. Lietať v civilných podmienkach mu umožnili len do 5. 2. 1951, keď mu odobrali pilotnú licenciu. Tým mu definitívne odobrali milované „*krídla*“.

J. Režňák, najväčšie slovenské letecké eso, sa v ďalšej etape života, vzhľadom na svoje technické nadanie, postupom času uplatnil ako konštruktér, projektant a revízny technik v Považskej Bystrici, neskôr v mieste svojho súčasného bydliska, t. j. v Piešťanoch.

Autor kapitoly o životných osudoch J. Režňáka ukončil rekapituláciou ním dosiahnutých zostrelov (dátum, čas, súper, priestor) v chronologickej postupnosti a prehľadom vyznamenaní, ktorými bola ocenená služba menovaného.

J. Rajlich obdobným spôsobom priblížil životné osudy ďalších šestnástich slovenských leteckých es. Samozrejme, rozsah jednotlivých biografii pilotov – leteckých es je rôzny, pretože

Vojenská história

autor pri ich spracovávaní musel pracovať s rozličným množstvom faktografických údajov, ktoré našiel buď v slovacikálnych militáriách pochádzajúcich zo slovenských a zahraničných archívov, dobovej tlači, resp. publikovaných prácach autorov, ktorí sa touto problematikou zaoberali, hoci aj okrajovo, v minulosti.

V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že autorovo tvrdenie v úvode publikácie: ...*Vlastní životní osudy významných slovenských letců včetně těch, kteří dosáhli statutu stíhacího esa, však doposud zůstávají tak trochu na okraji zájmu. Nečetné výjimky toto konstatování spíše potvrzují.* "... nezodpovedá celkom skutočnosti, pretože po roku 1989 vzniklo niekoľko vedeckých štúdií a materiálov, ako aj populárnych článkov, ktorých obsah ich autori venovali práve životným osudom najvýznamnejších letcov – príslušníkov slovenských Vzdušných zbraní. A všetky slovenské esá, resp. ich stručné biografické portréty, ako aj prehľad zostrelcov, ktorý bol spracovaný na základe dochovaných slovenských dokumentov a nemeckých archívnych prameňov publikovaných J. Rajlichom, môžeme nájsť v publikácii dvoch slovenských vojenských historikov J. Bystrického a P. Šumichrasta pod názvom *Letka 13 v dokumentoch a obrazoch* (Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2004).

Do textovej časti publikácie *Za Boha a národ* autor umne zakomponoval bohatú fotografickú a obrazovú prílohu (farebné kamufláže lietadiel Bf 109 D, E a G; B-534, Bk-534 z autorskej dielne J. Andála), ktorá umocňuje celkový výborný dojem, ktorý čitateľ nadobudne už pri prvom dotyku s touto knihou.

Záver publikácie J. Rajlicha tvorí celkový prehľad zostrelcov priznaných príslušníkom slovenských Vzdušných zbraní v rokoch 1939 – 1944; prehľad zostrelcov slovenských stíhačov za SNP (príslušníkov povstaleckej Kombinovanej letky – pozn. P. Š.); skratky a vysvetlivky; porovnávací tabuľka vojenských hodností; archívne pramene, literatúra a periodiká.

Čo dodať na záver? Publikácia J. Rajlicha pod názvom *Za Boha a národ* určite zaujme každého priaznivca leteckej histórie, predovšetkým však histórie slovenských Vzdušných zbraní. Napriek tomu, že je spracovaná na vysokej profesionálnej úrovni, ako sme v prípade tohto autora už zvyknutí, český letecký historik J. Rajlich však tému určite nevyčerpá, čo umožňuje ďalším profesionálnym historikom, ale aj ostatným záujemcom o výskum leteckej histórie; ďalej skúmať a objasňovať často rozporuplné osudy slovenských letcov a ďalej posunúť stupeň našich poznatkov o histórii slovenského letectva z obdobia rokov 1939 – 1945.

Peter Šumichrast

ANOTÁCIE GLOSY

HILBERG, R.: *PACHATELÉ, OBĚTI, DIVÁCI. ŽIDOVSKÁ KATASTROFA 1933 – 1945.* Praha : Argo, 2002, 302 s.

Americký historik si po niekoľkých desaťročiach štúdia a výskumu problematiky holokaustu zvolil v uvedenej publikácii nekonvenčný spôsob spracovania. Na rozdiel od predchádzajúcich prác (hlavné životné dielo *The Destruction of the European Jews*), v ktorých vychádzal z popisu a analýzy nacistického represívno-likvidačného aparátu, jeho štruktúry a pôsobenia, v tejto práci predkladá históriu šoa na základe individuálnych a kolektívnych osudov. Portréty známych, menej známych i neznámych osobností, ktoré dotvára v príslušných historických súvislostiach osobnými postojmi rakúskeho Žida, tvoria mozaiku troch skupín – vinníkov, obetí a pozorovateľov. Týmto skupinám zodpovedá aj štruktúra práce – jednotlivé kapitoly sú rozčlenené do troch častí. Každú z nich autor napísal ako samostatný celok, a aj čitateľ môže k nim pristupovať v ľubovoľnom poradí.

V kapitolách prvej časti sa Hilberg zaoberá Adolfom Hitlerom, rozsiahlym štábom osvedčených starých funkcionárov a ambicióznymi nováčikmi vykonávajúcich väčšinu prác v jeho tieni. Z akademikov, ktorí sa zúčastili na celej tragédii holokaustu, sa venuje predovšetkým právnikom a lekárom. V posledných kapitolách sú to postoje a aktivity zahraničných vlád a zahraničných dobrovoľníkov k židovskej likvidácii. Profil Hitlera predstavuje od jeho prvého písomného protižidovského prejavu v septembri 1919 s jeho kategorizáciou antisemitizmu na emočný a rozumový a formulovaním cieľa v zmysle nemeckého *Entfernung*, cez jeho prvý protižidovský zásah, ku ktorému došlo dva mesiace po nástupe za kancelára, až po spísanie poslednej vôle, ktorou nenechal nikoho na pochybách, že to bol on, kto predpovedal koniec židovstva, a že Židia museli „pykať“ za

svoje hriechy“. V ďalšej kapitole sa autor venuje paradoxom vyhladzovacieho procesu. Napriek tomu, že likvidácia Židov nebola riadená centrálnou, nebol ustanovený úrad, ktorý by sa staral o židovské záležitosti, a tiež nebol založený nijaký fond pre potreby konečného riešenia. Protižidovskú činnosť vyvíjala štátna správa, armáda, obchodníci, spolupracovali všetky nemecké organizácie a úrady, bola využitá každá špecializácia a podieľali sa na nej všetky vrstvy spoločnosti. Pri personifikácii zločinu a viny vychádza autor z kategorizácie starých a nových štruktúr. Opisuje ich konkrétne protižidovské nasadenie, a to dočasné alebo dlhodobé, účasť formálnu alebo priamu a agresívnu. V rámci nováčikov diferencuje členov strany a tých, ktorí sa stali nemeckými občanmi po nástupe Hitlera k moci vďaka anexiám alebo prisťahovalectvu. Osoby, ktoré pôsobili v nových štruktúrach mocensko-represívneho aparátu rozčlenil do troch skupín – prispôsobiví a ambiciózni jedinci, ktorým nová pozícia umožňovala sľubnú kariéru; osoby, ktoré nemali úspech v inom zamestnaní a v strane alebo v organizáciách kontrolovaných stranou našli možnosť realizácie svojich nedocenených schopností; profesionáli, ktorí ponúkli svoju kvalifikáciu a znalosti novému hnutiu, keďže nacizmus zasahoval do všetkých oblastí života spoločnosti. Ďalšími typickými predstaviteľmi mocenského aparátu sa zaoberá z hľadiska spôsobu zmocnenia sa svojej pozície a konkrétnych úloh – fanatikmi, ktorí pracovali vždy v medziach svojho úradu; iniciatívnymi horlivcami, ktorí využívali každú príležitosť, aby sa zúčastnili protižidovských aktivít; extrémistami, ktorí svoje obete zámerne brutálne týrali a mučili a pre ktorých sa stali razie, zabíjanie a popravy plynom rutinnou záležitosťou zachádzajúcou do sadizmu; pochybovačmi, ktorí pristupovali k svojim úlohám s rezervovanosťou. V prípade lekárov analyzuje ich postoj a aktivity v oblasti rasovej kategorizácie, ste-

rilizácie, eutanázie, lekárskeho pokusu, výberu na splynutie a na popravy a uzatvárania do ghatt. V porovnaní s ďalšími akademickými stavmi vyznievajú nemeckí lekári veľmi silne nacistifikovane. V súvislosti s nacistickou potrebou zákonného zdôvodnenia protizidovských opatrení sa autor venuje aj pozícii právnikov a ich širokému výkladu zákonov a nariadení. Postoj jednotlivých kolaborujúcich vlád okupovaných území a vlád satelitných štátov je predmetom osobitnej kapitoly. Je to analýza širokého spektra reakcií od odmietnutia spolupráce cez rôzne spôsoby účasti až po masívnu účasť na vyhladzovacom procese. V poslednej kapitole prvej časti R. Hilberg stručne predstavuje pôsobenie zahraničných dobrovoľníkov v militarizovaných jednotkách vo Francúzsku, Taliansku, extrémizmus maďarských Šípových krížov, situáciu na Ukrajine, v Bielorusku a pobaltských republikách a pod. Z jednotiek miestnych polícií okupovanej východnej Európy vyznieva najmenej zatiahnutá do protizidovských akcií polícia poľská. Autor dospeje k jednoznačnému poznaniu, že každý páchatel' zohral pri zrode a realizácii protizidovských opatrení špecifickú úlohu. Väčšina z nich si bola vedomá svojej činnosti, ale zdôvodňovala ju svojim postavením a povinnosťami – to čo robili, vnímali neosobne, každý jednotlivec mal pocit, že je len kolieskom v obrovskom súkolí.

V druhej časti sa autor venuje židovským obeťom ako celku a vybraným kategóriám osobitne v jednotlivých kapitolách, keďže katastrofa nedopadla na všetkých súčasne a rovnakým spôsobom. Tých, ktorým sa podarilo včas uniknúť opisuje v jednotlivých utečeneckých vlnách od medzivojnovnej emigrácie až po vojnových utečencov. Opisuje ich ako mladších a schopnejších, ktorí aj v prípade, že nemali prostriedky, mali odhodlanie a ambície – značnú časť emigrantov tvorili akademici, intelektuáli a umelci. Takmer všetci prešli bolestnou a ponížujúcou skúsenosťou a obdobím materiálneho a psychického šoku. Z tých, ktorí zostali, sa osobitne venuje predstaviteľom židovských rád, ktoré mali zabezpečovať realizáciu protizidovských opatrení a zároveň slúžili ako sprostredkujúci článok medzi Židmi a nacistami. Predstavuje celé spektrum vodcov s rôznymi

taktikami v rozpätí tradičného dozoru až po agresívne diktátorské prejavy bez zábran, ako aj tých, ktorí sa snažili o presadzovanie zniesiteľnejších podmienok v ghetách a táboroch, o znižovanie a oddaľovanie transportov. Väčšina židovských predákov bola presvedčená, že nemôže zvrátiť vyhladzovací proces, a preto sa sústredila len na boj za odklady, výnimky a zmiernenie. Ako samostatné kategórie predstavuje autor Židov, ktorí žili v manželstvách s nežidovskými partnermi, kresťanov židovského pôvodu, židovské deti s nepredstaviteľnými osudmi a utrpením a dospelých mužov a ženy, ktorí boli tiež rôznymi spôsobmi konfrontovaní s represívnou skutočnosťou. Analyzuje fenomény, ktoré sprevádzali a často aj určovali každodenný boj o prežitie – spoločenské postavenie, materiálne pomery, profesionálne znalosti, osobné povahové rysy, fyzickú kondíciu. Diferencovane od židovskej väčšiny, ktorá sa prispôbila nedostatku, ľudským podmienkam a nakoniec likvidácii, opisuje úsilie a osudy „neprispôsobivých“, ktorí konali buď jednotlivo alebo v malých skupinách, a ktorých hlavnými prejavmi boli sabotáže, skrývanie sa, útek, samovražda a rôzne formy aktívneho odporu. Z odbojovej činnosti opisuje hlavne udalosti v ghetách vo Vilňuse, Bialystoku, Varšave a ako prototyp utečenca 21-ročného Slováka, ktorý bol deportovaný v roku 1942 do Osvienčimu. Ako poslednú kategóriu v skupine obeť predstavuje tých, ktorých nezmetla konečná fáza likvidačného procesu – Židov v oslobodených koncentračných táboroch, obeť pochodov z táborov a miest pracovného nasadenia, tých, ktorí sa zachránili vďaka úteku, účasti v odboji, prijatiu cudzej totožnosti, splynutiu so zajatcami a pod. Za najdôležitejší faktor v súvislosti s možnosťou prežitia autor považuje ich charakterový profil, ktorý spočíval v realistickom uvažovaní, rýchlom rozhodovaní a húževnatom lipnutí na živote, a ktorým sa výrazne odlišovali od davu ostatných obeť.

V prehľadne štrukturovaných kapitolách poslednej časti autor dokumentuje postoje väčšiny súčasníkov židovskej katastrofy – tých, ktorí neboli ani jej realizátormi ani obeťami. Opisuje reakcie jednotlivých národov v oblastiach kontrolovaných nacistickým režimom a vo sférach

jeho vplyvu, v ktorých prevládala ľahostajnosť, alebo dokonca apatia voči všetkému, čo sa ľuďmi priamo netýkalo. Poukazuje na rozdiely v postojoch medzi národmi a na výrazné zmeny v priebehu židovského vyhladzovania, ktoré určovali špecifické historické, kultúrne a zemepisné faktory. Jednotlivcov, prípadne skupiny, diferencuje na tých, ktorí Židom pomáhali, ktorí sa na ich úkor obohacovali, a ktorí dianie zvedavo pozorovali. Z toho vyvodzuje záver, že tých, ktorí brali, bolo jednoznačne viac, ako tých, ktorí dávali. Aj úsilie ľudí, ktorí prinášali znepokojujúce informácie ohľadom diskriminácie, transportov a splynovania obetí, a veľmi obtiažne ich sprostredkovali aj na tie najadresnejšie a najvyššie miesta spolu s apelnami a prosbami za jednoznačné postoje židovských organizácií, spojeneckých vlád, neutrálnych štátov, cirkví i samotného pápeža, sa väčšinou stretlo so zdržanlivým a pasívnym postojom. R. Hilberg analyzuje príčiny tohto postoja, ktorý vyústil v nekoordinované, líknavé a útržkovité žiadosti židovských predstaviteľov, ktoré boli zase na adekvátnych miestach zamietané, dokonca i v prípadoch, keď sa požadované akcie dali reálne uskutočniť.

Napriek nesmiernej rozptýlenosti materiálov a dokumentov k danej problematike práca pôsobí faktograficky veľmi hutne a presvedčivo. Dopĺňa ju bohatý poznámkový aparát a menný register.

B. Šed'ová

ABDULIN, M.: KRVAVÁ CESTA OD STALINGRADU, SPOVĚĚ PROSTÉHO VOJÁKA. Brno : Vydavatelství JOTA, s. r. o., 2005, 204 s.

V publikácii je jednoduchým spôsobom opísaný život obyčajného vojaka v zákopoch najkrvavejšej vojny v histórii. Čo robí tieto pamäti jedinečnými je, že autor slúžil v prvej frontovej línii jeden celý rok, zatiaľ čo podľa štatistiky priemerný pešiak Červenej armády prežil na bojisku iba štrnásť dní a potom buď padol, alebo bol ranený a celú dobu veľmi dobre vedel, že bitúnok, do ktorého sa dostal, mu prakticky nedáva žiadnu šancu na prežitie. Jeho

hlavným cieľom bolo predať svoj život čo najdrahšie – čo znamenalo zabíjať druhých, pozabíjať toľko nepriateľských vojakov, koľko sa len dalo. Platilo nepísané heslo: „Keď nezabiješ ty, zabijú teba.“

Starší čitateľ si spomenie, že vojnové pamäti z Východu, hojne prekladané a vydávané do osemdesiatych rokov minulého storočia, si boli veľmi podobné a poznačené veľkou cenzúrou: v superlatívoch líčili skvelé výsledky vojvodcov, generálov, veliteľov – najčastejšie ich písali sami. Veľká vlastenecká vojna Sovietskeho zväzu priniesla oslobodenie od nacistických zločinov a negatívne činy sa nikdy nepripomínali. Takými boli aj u nás vydávané vojnové pamäti generálov a politikov, ktorí boli aj ich autormi a pokiaľ sa zmienili o svojich podriadených, títo tvorili iba obyčajný anonymný dav.

Knihu preložil Zdeněk Hnilička do češtiny z anglického originálu *Red Road from Stalingrad*, vydaného nakladateľstvom Pen & Sword Military v roku 2004 (v Anglicku sa stala bestsellerom, po páde železnej opony ako niečo tajomné) a takto sa dostala na náš knižný trh. Človeku to pripomína okľuku, akoby sa chcel pravou rukou zozadu poškrabať za ľavým uchom. Kniha je svedčom obyčajného vojaka a hádam aj preto zapôsobí na čitateľa silnejším dojmom ako pamäti najúspešnejšieho vojvodu či veliteľa. Sú to emocionálne príbehy. Udalosti a hrôzy vojny sú opísané do najmenších podrobností, realisticky a tak plasticky, že citovnejšie založený čitateľ musí mať skutočne „pevný žalúdok“ na ich strávenie.

J. V. Stalin vydal v júli 1941 Rozkaz č. 227 (Prikaz verchnovo komandujuščevu nomer 227, ijul' 1941 goda.), ktorým boli zriadené „Uzáverové jednotky“ či zadržovacie jednotky (skladajúce sa z pravidla z kriminálnikov), ktoré postupovali za prvým sledom s úlohou strieľať všetkých ustupujúcich vojakov. Autor sa s týmto rozkazom stotožňuje. Niekedy sa však aj tu ukázala ľudskosť. Vojaci čelili týmto jednotkám tak, že ak sa zastavil jeden vojak, pri ňom sa zastavil druhý, zastavili sa nakoniec všetci a k likvidácii nedošlo.

Mansur G. Abdulin sa narodil 14. septembra 1923 v taškagolskej dedine Suchoj v Krasnojarskej oblasti na Sibíri. Jeho otec (prist'a-

hovalec) bol Tatár, baník a bolševik. Autor strávil detstvo pri bani na zlato Mjass. Bol nadaný žiak, vynikal zručnosťou, rád kreslil a chodil do krúžku leteckých modelárov. V ZSSR vtedy všade vládla bieda a hlad. V roku 1940 prestal chodiť do školy, začal pracovať v bani, aby dostal poukážky na chlieb. Keď 22. júna 1942 vypukla vojna proti Sovietskemu zväzu, nedostal ako baník povolávací rozkaz, preto s priateľmi šli na oblastnú vojenskú správu, kde ich odvedli. Dostal sa do Taškentskej pechotnej školy, kde absolvoval rýchly kurz streľby z pušky a mínometu. Stal sa z neho mierič stredného, práporného mínometu kalibru 82 mm. Bol vzorný žiak, preto mal ostať v škole ako inštruktor a neskôr ako pobočník veliteľa divízie. Volil cestu k 1034. streleckému pluku, ktorý nastúpil do vlaku v mestečku Kotlubanka, a tak sa dostal na front. Komisár mu dal zápisník s venovaním: „*Dňa 6. novembra 1942, na juhozápadnom fronte pri dedine Kletskaia, zastrelil leninský kadet Taškentskej školy Mansur G. Abdulin ako prvý muž 1034. streleckého pluku nepriateľského hitlerovca na počesť 25. výročia Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie. Komisár práporu kpt. Četkasov.*“ Čoskoro potom vstúpil do komunistickej strany a stal sa straníckym vedúcim roty a neskôr práporu.

Tak sa začalo jeho putovanie v útočných i obranných bojoch, ústupoch, úspešných aj neúspešných bojových stretnutiach. Zúčastnil sa bitky pri Stalingrade (21. 1. 1943 bol jeho pluk premenovaný na 193. gardový strelecký pluk a každý vojak dostal odznak gardistu – Rusi tak radi nosili odznaky a vyznamenania), zovretia nemeckej 6. armády gen. Paulusa pri Kalači do klieští, operácie pri Kursku v dedine Prochorovka (známej ako najväčšie tankové stretnutie), ktorej bol svedkom a účastníkom. So svojou jednotkou sa prebojoval „pod šťastnou hviezdou“ až k Dnepru, kde sa násilným prechodom cez „ostrov smrti“ dostal na pravý breh. Tu bol pri dedine Znamienka dňa 28. novembra 1943 ranený a jeho frontová púť sa skončila.

V zákopoch vojaci často prežívali i 10 dní bez vody, chleba, machorky, vodky... pretože

sa zásobovači stratili či nacisti zničili kuchyňu, a to často počas snehových fujavíc, mrazu, keď teplota dosahovala aj -40° C. Prítom ich ničili vši. Odvaha a hrdinstvo sa často striedalo so strachom, ale aj zbabelosťou. Straty bojujúcich strán boli obrovské (po klamnom násilnom prechode Dnepra zo 66. gardovej divízie, kde patrili aj jeho 193. gardový pluk, zostali len dve roty), preto museli byť často dopĺňané živou silou, zbraňami a muníciou, technikou a materiálom.

Po ohlušujúcom výbuchu toho pamätného dňa 28. novembra sa mu črepiny zaryli do sedacieho svalu a preťali sedací nerv, čím čiastočne ochrnul. Povož ho odviezol až k Dnepru, nákladné auto do tyla k zdravotnému práporu, kde mu črepinu bez narkózy odstránili. Po operácii ho presunuli do poľnej nemocnice, a potom do nemocnice Pavlovo na Oke. V nemocniciach strávil 5 mesiacov a prežil v nich 2 lásky. Okľukou sa vlakom dostal do Moskvy a Taškentu a odtiaľ nákladnými autami do obce Bričmulla, kde sa jeho rodina presťahovala krátko pred vojnou z Altaja. Tu sa oženil s priateľovou sestrou.

Rozprávanie je ohraničené 6. novembrom 1942 a 28. novembrom 1943. Názvy dvanástich prežitými udalosťami. Dva dodatky knihy spracované vojenským odborníkom – 293. strelecká divízia a Stalingrad, Kurs, Dneper – vhodným spôsobom dokresľujú a potvrdzujú rozprávanie autora (zrejme tiež korigované odborníkom).

Autor píše spomienky až 40 rokov po prežitých udalostiach, po vyhlásení „glasnosti“ a „perestrojky“ (otvorenosti a prestavby), keď sa situácia uvoľnila, ľady sa pohli a mohli sa odtabuizovať mnohé skutočnosti.

Je potrebné dodať, že sa v publikácii vyskytujú aj menšie nezrovnalosti, vyplývajúce možno z prekladu, a to najmä slovo *delo*: tank má kanón a nie delo. Kanón má dlhú hlaveň a strieľa väčšinou priamo, dolnou skupinou uhlov, zatiaľ čo delo má kratšiu hlaveň a prevažne strieľa hornou skupinou uhlov (podobne ako mínomet). Toto ale neznižuje význam diela, ktoré je predovšetkým určené pre širokú verejnosť a celkom dobre sa číta.

E. Jančo

HUBÁČEK, M.: VÁLKA KONČÍ V PACIFIKU: (I) PEVNOST IWODŽIMA, (II) DOBÝVÁNÍ OKINAWY, PRAHA – LITOMYŠL: Nakladatelství Ladislav Horáček – PASEKA, 2000, I. časť 264 s., II. časť 384 s.

Námorné boje v Tichom oceáne tvoria významnú súčasť histórie druhej svetovej vojny, pričom podstatne ovplyvnili jej priebeh. Pretože išlo o zápas vedený západnými spojenkami, bola mu na našom domácom knižnom trhu venovaná iba okrajová pozornosť a jeho význam bol znižovaný. Aj keď v posledných rokoch existuje možnosť zoznámiť sa s celým radom prekladov mnohých prv nedostupných publikácií zaoberajúcich sa históriou druhej svetovej vojny, Hubáčkovo detailné dielo, opierajúce sa o mnohoročné a rozsiahle štúdium prameňov, stále predstavuje najucelenejší opis dôležitej a nezaslúžene zabúdajúcej kapitoly najväčšieho vojnového stretnutia všetkých čias.

Miloš Hubáček (1937) pôvodným povolaním právnik – absolvoval Právnickú fakultu Karlovej univerzity v Prahe a postgraduálne štúdium na Cambridgeskej univerzite v Anglicku. Do roku 1969 pracoval na československom veľvyslanectve v Londýne, a potom na Mestskej prokuratúre v Prahe. Od roku 1980 sa ako profesionálny spisovateľ venuje literatúre faktu, v ktorej sa zamerával predovšetkým na históriu druhej svetovej vojny, zacielenej na boje v Tichom oceáne: *Invaze, Pacifik v plamenech, Víťežství v Pacifiku, Ofentiva v Pacifiku, Boj o Filipíny*. V roku 1974 vyšla jeho prvá kniha *Moře v plamenech*, opisujúca námorné bitky v Atlantiku a v Severnom mori počas druhej svetovej vojny. Výnimku z vojnovnej literatúry tvorí kniha *Titanik* z roku 1989, opisujúca okolnosti skazy obrovského osobného parníka vo vodách severného Atlantiku v roku 1912. Vydaním záverečného dielu *Válka končí v Pacifiku I. a II.* diel, sa uzaviera celý tichomorský rad kníh.

Na prelome rokov 1944/1945 začal postup amerických ozbrojených síl v tichooceánskych vodách ohrozovať vnútornú obrannú líniu, chrániacu samotné Japonsko. Medzi jej kľúčové opory patrila aj Iwodžima vo Vulkánových ostrovoch a Okinawa v súostroví Riúkjú.

V cisárskom hlavnom stane dobre vedeli, že obsadením týchto strategických bodov nepriateľ získa základne, ktoré mu umožnia zdrvivúce letecké nálety na ciele v Japonsku a pokiaľ sa týkalo Okinawy, mohla sa táto na svoju veľkosť stať i nástupným priestorom na záverečný úder – inváziou na domáce japonské ostrovy. Toho si boli dobre vedomí, samozrejme, aj Američania.

Blízko Tokijského zálivu sa začína reťaz ostrovov v Tichom oceáne, japonsky nazývaná Nampo Šoto (súostrovie), ktorá sa ťahne asi 700 míľ na juh a končí 290 míľ pred Marianami. Nampo Šoto sa skladá z troch súostroví: Izut Šoto, Ogasawara Gunto (Boninské ostrovy) a Kazan Reto (Vulkánové ostrovy). Iwodžima, stredný z troch ostrovov tvoriacich Vulkánové ostrovy, svojím tvarom pripomína hrušku (je iba 8 km dlhý a najširšia časť meria len 4 km) s plochou 20 km². Japonci premenili tento ostrov na pevnosť.

Keď bol generálporučík Tadamiči Kuribajaši určený za veliteľa posádky na Iwodžime, vedel, že odtiaľ niet návratu. Zastaviť príval invázijských vojsk nebolo v jeho silách, ale napriek tomu bol rozhodnutý premeniť ostrov na pevnosť, na niečo, s čím sa Američania pri svojom víťaznom ťažení v Tichom oceáne doposiaľ nestretli. To sa mu bezo zvyšku podarilo. Päť týždňov divízie námornej pechoty USA, podporované delostrelectvom a letectvom veľkých lietadlových lodí, krížnikov a torpédoborcov zvädzali ťažké boje s fanatickým nepriateľom, ktorý sa skrýval v množstve jaskýň, tunelov a železobetónových bunkrov. O ich úpornosti svedčí skutočnosť, že z približne 21 000 (13 856 príslušníkov pozemných vojsk a 7 347 námorníkov) Kuribajašiho vojakov ofenzívu prežilo len 216.

Vrchným veliteľom expedičných vojsk na Iwodžimu bol generálporučík Holland Smith. Ich údernou silou bol V. výsadkový zbor (3., 4. a 5. divízia námornej pechoty) – veliteľ gemajor Harry Schmidt. Do zoskupenia patrilo 58. operačný zväz rýchlych lietadlových lodí (11 ťažkých a 5 ľahkých lietadlových lodí, 8 bojových lodí, 1 bojový krížnik, 6 ťažkých a 9 ľahkých krížnikov a 77 torpédoborcov), Spojený expedičný zväz – veliteľ viceadmirál Richmond Kelly Turner, do ktorého bol za-

radený Útočný zväz, Palebný a krycí zväz, Transportné skupiny a Výsadkový podporný zväz – veliteľ kontraadmirál Blandy, ktorý mal okolo 450 plavidiel a 2 operačné skupiny rýchlych lietadlových lodí, ktorým velil kontraadmirál F. C. Sherman.

Dňa 19. februára 1945 (v deň D) v rámci operácie DETACHMENT (Odlúčenosť) sa vylodili námorní pešiaci V. výsadkového zboru (veliteľ generálmajor Harry Schmidt) na Iwodžime – ostrove pokrytom sopečným popolom. Význam ostrova bol daný jeho zemepisnou polohou – nachádzal sa presne v polovici cesty medzi Japonskom a základňami amerického strategického letectva umiestnenými na súostroví Mariany. Tri letiská na Iwodžime mohli slúžiť aj ako záchranná stanica pre stovky ťažkých bombardérov B-24 (*Liberátor* – Osloboditeľ) a B-29 (*Superfortrees* – Superpevnosť), ktoré vzhľadom na poškodenia spôsobené japonskou protilietadlovou obranou, nedostatkom paliva či iným ťažkostiam už nemohli dosiahnuť materské letiská. Súčasne z letísk Iwodžimy mohli štartovať stíhačky tvoriace ochranný sprievod bombardovacím zväzom mieriacich na Japonsko. Operácia sa skončila 27. marca 1945 (D+36) po urputných krvavých bojoch, v ktorých americká námorná pechota za dobytie 20 km² skál, roklín a sopečného popola zaplatila stratou 25 851 mužov (z toho bolo 5 931 padlých, zomretých na následky zranení a nezvestných 19 920 mužov).

V južnom cípe ostrova sa nachádza Mount Suribači, 170 m vysoká vyhasnutá sopka – za zmienku stojí, že v piatok 23. februára (D+4) vojaci 3. čaty poručíka Schriera z roty E, 2. práporu 28. pluku 5. divízie vztýčili na vrchole hory americkú vlajku. Snímku tohto aktu urobil fotograf agentúry Associated Press Joe Rosenthal, a tak vznikla najslávnejšia fotografia v Tichom oceáne za druhej svetovej vojny, podľa ktorej sochár Felix de Welden stvárnil bronzový monument námornej pechoty, ktorý je umiestnený na Arlingstonskom národnom cintoríne nad riekou Potomac vo Washingtone.

Vo svojom závere sa táto kniha zaoberá fascinujúcou históriou posledných týždňov druhej svetovej vojny, ktoré bezprostredne predchádzali japonskej bezpodmienečnej kapitulácii.

Po skončení bojov na Iwodžime začala 1. apríla 1945 americká 10. armáda (ako úderná sila) operáciu ICEBERG (Ľadovec) vylodenie na Okinawe, najväčšom ostrove v súostroví Rjúkjú, tvorené tromi skupinami ostrovov: Amani Gunto, Okinawa Gunto (ostrov Okinawa, skupina Kerama Retto, ostrov Ie Šima a niekoľko menších ostrovčekov) a Sakišima Gunto. V tomto súostroví je spolu asi 140 ostrovov, z ktorých bolo iba 30 väčších a obývaných.

Obranu Okinawy zabezpečovala 32. armáda, zosilnená 44. samostatnou brigádou, 24. a 62. pešou divíziou, príslušníkmi *boeitai* (jednotkami národnej obrany) a Špeciálneho zboru japonského námorníctva *kamikadze* („božský vietor“) – samovražední piloti, vykonávajúci útoky banzai (divý výpad). Veliteľom obranných síl bol generálporučík Micuru Ušidžima.

Na obsadenie Okinawy bolo určené mohutné zoskupenie armádnych, námorných a leteckých síl, ktoré tvorili Stredotichoocéánske zväzy. Prvým mužom bol admirál Raymond A. Spruance – veliteľ 5. loďstva, druhým Richmond Kelly Turner – veliteľ Spojeného expedičného zväzu (56. oper. zväz) a tretím Simon Bolivar Buckner jr. – veliteľ 10. armády.

Temer 200 000 mužov divízií pozemných vojsk a námornej pechoty, tvoriace dva zbery 10. armády, podporované mohutnými námornými a leteckými silami, muselo zlomiť odpor húževnato sa brániaceho nepriateľa. Podobne ako na Iwodžime Japonci majstrovsky využili členitý terén a na nespočetných pahorkoch a hrebeňoch vybudovali stovky odolných a dobre chránených obranných postavení. 110 000 vojakom japonskej 32. armády bolo nariadené brániť ostrov do posledného dychu – a skoro všetci rozkaz splnili. Súčasťou bojov o Okinawu sa stali i masové útoky japonského letectva, prevažne samovražedných pilotov *kamikaze*. Japonci stratili behom necelých troch mesiacov 7 800 lietadiel a pri pokuse napadnúť americké invázne sily aj loď Jamoto – pýchu svojho vojnového námorníctva a najväčšiu bojovú loď na svete.

Boj o Okinawu sa skončil 22. júna 1945 úplným zničením síl 32. armády. Japonci stratili poslednú predsunutú baštu, ktorá chránila komunikačné línie spojujúce metropolu s Kóreou, Čínou, Indočínou, Singapúrom a odrezaná zo-

stala i Formóza. Ale najväčší význam mala skutočnosť, že Spojenci (okrem Američanov sa na invázii podieľala aj Veľká Británia (57. operačný zväz) získali vo vzdialenosti iba 340 míľ od Japonských ostrovov veľkú základňu na sústredovanie vojsk a súčasne aj letiská a prístavy na posledný úder.

Vojna v Európe sa skončila a na Okinawe spáchal veliaci generál harakiri, spojenecké sily stáli pred bránami Japonska. Ale ešte pár týždňov nebolo jasné, či sa cisárski generáli a admiráli sklonia pred hroziacou katastrofou, pri ktorej by bolo nutné vylodiť na japonských ostrovoch stotisíce vojakov a zviest' pravdepodobne najkrvavejšiu bitku v dejinách. Nasledovali dni veľkého napätia a rozhodnutie padlo až po ničivých náletoch na japonské mestá, po zhození dvoch atómových bômb na Hirošimu a Nagasaki a po vypovedaní vojny Sovietskym zväzom. 2. septembra japonskí predstavitelia podpísali na palube bojovej lode Missouri, ktorá mierila svojimi delami na Tokio, bezpodmienečnú kapituláciu. Bolo to šesť rokov a jeden deň od chvíle, keď sa na druhom konci sveta na poľskej hranici začala druhá svetová vojna.

L. Jančo

HUBÁČEK, M.: BOJ OFILIPÍNY, PRAHA – LITOMYŠL: PASEKA 2005. 480 s.

7. decembra 1941 prepadlo Japonsko operáciou TORO (Tiger) prístav *Pearl Harbour* (Perlovú zátoku) na Havajskom ostrove Oahu (360 japonských lietadiel zničilo 188 amerických lodí) a 8. 12. 1941 prezident USA F. D. Roosevelt vyhlásil Japonsku vojnu. Japonsko obsadilo veľké územia v juhovýchodnej Ázii a v Tichomorí: okrem rozsiahlych oblastí Číny aj Indočínu a Thajsko, ovládlo Hongkong, Barmu, Malajsko, Singapur, Filipíny, časť indonézskeho ostrovov a Novú Guineu, Bismarckovo súostrovie, Šalamúnove ostrovy...) a priamo ohrozovalo Indiu a Austráliu.

Predohrou oslobodzovania týchto území sa stala bitka pri Midwayských ostrovoch v júni 1942 (dielo *Pacifik v Plamenech*), kde došlo

k zdrvivúcej porážke japonského loďstva (straty predstavovali: USA 1 lietadlová loď, 1 torpédoborec, 147 lietadiel a 307 mužov, Japonska 4 ťažké lietadlové lode, 1 krížnik, 322 lietadiel a 3500 mužov). Šesť týždňov až do februára 1943 trvala operácia VATCHTOWER (Strážna veža – námorníci ju nazvali SHOESTRING – Šnúrka) o ostrov Guadalcanal v Šalamúnových ostrovoch (dielo *Vítězství v Pacifiku*). Tu boli straty ešte väčšie: USA 2 bojové lode, 1 ľahká lietadlová loď, 3 ťažké a 1 ľahký krížnik, 11 torpédoborcov a 6 ponoriek, Japonsko 2 ťažké lietadlové lode, 6 ťažkých a 2 ľahké krížniky, 14 torpédoborcov, 800 lietadiel a 2500 letcov. Porážka Japoncov pri Midway – na mori – a Guadalcanale – na pevnine – znamenala zlom vo vojne v Tichomorí, USA začali ohrozovať japonskú vonkajšiu obrannú líniu Palau – Truk – Marshallove ostrovy.

V septembri 1943 boli Japonci vyhnaní z Aleut. Dňa 21. 11. 1943 bola spojencami ovládnutá stredná a severná časť Šalamúnových ostrovov a operných bodov v Gilbertovom súostroví. Dňa 1. 2. 1944 sa vylodili vojská na Marshalových ostrovoch a získali atoly Majuro, Kwajalein a Evinetok. Potom nasledovalo vylodenie v súostroví Mariany na ostrove Saipan 15. 6., Guam 21. 7. a Tinian 24. 7. 1944. Dňa 19. 7. 1944 bola zvedená veľká námorná bitka vo Filipínskom mori (dielo *Ofenzíva v Pacifiku*) a 30. 7. 1944 bola obsadená Nová Guinea.

Keď generál Douglas MacArthur opúšťal v marci 1942 zvyšky americko-filipínskych vojsk, sľúbil: „Ja sa vrátim!“ Od týchto tragických dní uplynulo dva a pol roka a situácia sa od základu zmenila. Veľké japonské víťazstvá sa stali minulosťou. V polovici roku 1944 strácali japonské armády v Tichom oceáne jednu pozíciu za druhou. Po dobytí významných strategických ostrovov v Marianach bolo v spojeneckých štáboch rozhodnuté, že budúci úder bude smerovať proti Filipínam. Pre Japoncov sa malo očakávané pozemné a námornoletecké stretnutie zmeniť do rozhodujúceho pokusu zvrátiť celkovú nepriaznivú situáciu. I napriek masovému nasadeniu samovražedných pilotov *kamikaze* („božský vietor“) prehrali Japonci bitku na súši a v najväčšom námornom stretnutí všetkých čias aj na mori

(viceadmirál Óniši zriadil Šimpu Tukubecu-Kogekitai – Špeciálny útočný zbor námorníctva – s lietadlami zero s 250 kg bombami). Počas bojov o ostrov Leyte a Leytský záliv bol zničený výkvet japonských ozbrojených síl a po troch rokoch od Pearl Harboru už nedokázali Japonci takéto ľudské a materiálové straty nahradiť. Operáciu na severnom ostrove Luzon a oslobodenie južných častí súostrovia padlo rozhodnutie o Filipínach. Aj keď bolo ešte potrebné zviať ťažké boje o opevnenú Iwodžima na Vulkánových ostrovoch a Okinawu v súostroví Rjúkjú, zhodiť na japonské mestá tisíce ton bômb (a nakoniec použiť aj atómové zbraň), niet pochyb, že jednou z rozhodujúcich operácií v Pacifiku v druhej svetovej vojne sa stala práve bitka o Filipíny.

Filipínske súostrovie tvorí viac ako 7 000 ostrovov a ostrovčekov, najväčší je na severe Luzon, na juhu Mindanao a medzi nimi sú Visayské ostrovy, z ktorých najdôležitejšie sú Samar, Panay, Cebu, Leyte a Negros.

Na ceste k Filipínam bolo potrebné oslobodiť ostrov Morotai (deň D bol 15. september 1944). Súčasne s jeho obsadením prebehla operácia STALEMATE II. (Slepá ulička) – útok na Palauské ostrovy (viac ako 100 ostrovov, najvýznamnejšie sú Babathuap, Peleliu a Angaur) a atol Ulithi s väčšími ostrovmi Mogmog, Sorlen, Asor a Falalop. Do týchto čias to bola najväčšia vyloďovacia akcia, ktorej sa zúčastnilo 800 plavidiel, 1 600 lietadiel a 250 000 mužov. Operácia bola draho zaplatená (10 900 mŕtvych), ale neutralizovala japonské základne v západnom Tichomorí a pripravila pozemné vojsko a námornú pechotu na ďalšie boje.

Ďalší cieľ bol ostrov Leyte. Vylodenie v Leytskom zálive 18. – 20. 10. 1944 a obsadenie ostrova Leyte malo byť jednou z rozhodujúcich operácií, na výsledku ktorej bude závisieť osud Filipín. Operácia dostala meno KING (Kráľ) II. Nasledoval boj o Leytský záliv, pozostávajúci zo 4 bitiek v Sibuyanskom mori 24. októbra, Surigaoskom prielive 24. októbra, pri ostrove Samar 25. októbra a pri myse Engaño tiež 25. októbra. Oproti stál admirál Tojoda s plánom Šó-1, s 1. a 2. úderným zväzom. Po porážke japonského loďstva vo filipínskych vodách pokračoval boj o Leyte.

Rozhodnutie na Filipínach nastalo po obsadení ostrovov Mindora a Marinduque 25. 12. 1944 – 5. 1. 1945. Operácie ovplyvnil tajfún, ktorý sa oceánom prehnal 17. – 18. 12. 1944 rýchlosťou okolo 200 km za hodinu s obrovskými vlnami a vyžiadal si krutú daň (790 mŕtvych a nezvestných, 80 ranených, zničených 146 lietadiel a potopených 3 torpédoborcov).

Porážka japonských vojsk na Leyte v jeseni 1944 vytvorila predpoklady na oslobodenie celého Filipínskeho súostrovia. Nasledovalo vylodenie na Luzone s hlavným mestom Manila, kde boli rozložené japonské sily: skupina ŠOBU gen. Jamašita 152 000, skupina ŠIMBU genpor. Jokojama 80 000 a skupina KEMBU genmjr. Cukada 30 000 mužov.

Dovedna mali Japonci na obranu Filipín 10 divízií a 5 brigád – asi 260 000 vojakov. Vylodenie sa začalo v Lingayenskom zálive 9. 1. 1945, operácia pokračovala bojmi v severnej časti Luzonu, postupom na Manilu 1. – 4. 2. 1945 a obsadením polostrova Bataan 12. – 21. 2. 1945. Ďalej bol obsadený ostrov Corregidor. Operáciou 31. 5. 30. 6. 1945 a záverečnou operáciou 15. 8. 1945 na severnom Luzone sa boje skončili.

Po tomto mohlo nastať oslobodzovanie južných Filipín, a to obsadením polostrova Zamboanga, južnej časti Visayského súostrovia (ostrovo Panay, Occidental, Cebu, Bohol) 18. 3. – 28. 4. 1945, a konečnou operáciou na ostrov Mindanao 17. 4. – 25. 7. 1945.

Za oslobodenie Filipín zaplatili Američania asi 15 500 mŕtvych a 50 500 ranených a Japonci približne 325 760 mužov pozemných vojsk, letectva a námorníctva.

Už v priebehu bojov o Filipíny spojené štáby pripravili a začali ďalšie významné operácie: vo februári 1945 sa divízie námornej pechoty vylodili na Iwodžime vo Vulkánových ostrovoch a 1. apríla 1945 začal útok na Okinawu v súostroví Rjúkjú (dielo *Válka končí v Pacifiku I – Pevnosť Iwodžima a II – Dobývaní Okinawy*). Situácia sa pre Japonsko stávala kritickou. Dňa 6. augusta vybuchla nad Hirošimou prvá atómová bomba a 9. augusta nad ostrovom Nagasaki druhá. Na základe dohôd z Jalty a Postupimu vyhlásil ZSSR vojnu Japonsku. Sovietske vojská začali 9. 8. 1945

operáciu a 22. augusta hlavné sily Japonska (kvantungská armáda) prestali klásť odpor. Až teraz sa japonskí činitelia odhodlali priznať si porážku. 15. augusta cisár Hirohito vydal výnos o prijatí podmienok bezpodmienečnej kapitulácie. Dňa 2. septembra 1945 na americkej bojovej lodi Missouri v Tokijskej zátokke sa uskutočnil kapituláčný ceremoniál. Týmto aktom sa skončila najstrašnejšia vojna, akú doteraz ľudstvo poznalo.

Dielo je členené do šiestich väčších či menších kapitol a je skutočne rozsiahle. Obsahuje množstvo údajov, exotických mien, názvov, jednotiek. Vysvetlivky pod čiarou oživujú a sprostujú jeho fádnosť. Aj tu však treba výrazy *protitankové delá* nahradiť slovami *protitankové kanóny*. 64 strán obrazových príloh tvorí 141 fotografií a 26 kreslených obrázkov (náčrtkov, máp) Petra Čížka, ktoré boli tiež reprodukované vo všetkých jeho knižných publikáciách. Tieto plánky dokresľujú autentické situácie na jednotlivých bojiskách jasno a prehľadne a umožňujú sledovať celý priebeh bojov aj o Filipíny. Vo všetkých jeho dielach sú uvedené takticko-technické údaje o lodiach, tabuľky hodností námorných dôstojníkov a menoslovy účinkujúcich osôb. Fotografie iba umocňujú celkový dojem o osobnostiach, bojovej technike (lodiach, lietadlách) a bojoch.

E. Jančo

BROŽ, I.: *ARABSKO-IZRAELSKÉ VÁLKY 1948 – 1973*. PRAHA : Nakladatelství EPOCH, s. r. o. , 2005, 360 s.

V edícii *Polozapomenuté války* bola vydaná kniha *ARABSKO-IZRAELSKÉ VOJNY 1948 – 1973*, v ktorej je riešený dramatický príbeh štyroch veľkých ozbrojených konfliktov – palestínskej, suezskej, šest'dňovej a jomkipurskej vojny, ktoré viedli arabské štáty na čele s Egyptom so štátom Izrael, čo malo celosvetový dopad. Podáva komplexný pohľad na vznik, priebeh a výsledky týchto vojen predovšetkým z hľadiska vojenského, ale aj historických, medzinárodno-politických a ekonomických aspektov, vrátane česko-slovenskej účasti, ktorá nebola zanedbateľná.

Arabsko (Palestínsko)-izraelský konflikt je jeden z krvavých a najdlhších konfliktov, ktorý zaťažuje nielen vzťahy medzi jednotlivými krajinami na Blízkom a Strednom východe, ale aj vzťahy medzi svetovými mocnosťami a medzinárodné vzťahy ako celok. Svoje korene má už v 90. rokoch 19. storočia, keď sionistické hnutie (založené v roku 1882 v Bazileji) začalo vytvárať korene budúceho židovského štátu a do Palestíny začali prichádzať židovskí osadníci z Európy. Pretože išlo o územie osídlené prevažne arabským obyvateľstvom, dostali sa do konfliktu s narastajúcim národným uvedomením pôvodných palestínskych Arabov. Napätie sa stupňovalo počas celého obdobia britskej mandátnej správy Palestíny (1920 – 1948) a vyvrcholilo po druhej svetovej vojne, pretože britská politika neuspokojovala záujmy ani Arabov, ani sionistov.

V roku 1947 požiadala V. Británia OSN o riešenie palestínskej otázky. BR OSN rokovala o dvoch návrhoch rozdelenia Palestíny: na dva samostatné štáty alebo o jednom demokratickom federálnom štáte a v novembri 1947 na základe rezolúcie č. 181 rozhodla o rozdelení Palestíny na dva štáty spojené hospodárskou úniou. Jeruzalem mal mať štatút samostatnosti pod správou OSN. Židom, ktorí tvorili necelú 1/3 obyvateľstva, prisúdila väčšiu časť územia. V máji 1948 vypršal britský mandát a jednostranne, napriek plánu OSN, bol 14. 5. 1948 vyhlásený štát Izrael, ktorý zabil 80 % (namiesto určených 56 %) územia Palestíny, vrátane západného Jeruzalema. To vyvolalo hromadný útek a masové vyhánanie arabského palestínskeho obyvateľstva. Arabské krajiny (Egypt, Zajordánsko, Sýria, Libanon a Irak reagovali na to vyslaním svojich jednotiek (egyptské divízie, Arabská légia a sýrsko-libanonské vojská). Vypukla arabsko-izraelská či **palestínska vojna** (15. 5. 1948 – 16. 1. 1949). Izrael nielenže uhájil svoju nezávislosť, ale nedostatočne vyzbrojené arabské armády a palestínske oddiely porazil a trvalo obsadil 75 % územia. Podľa dohody o prímerí Egypt získal kontrolu nad územím Gazy, Zajordánsko získalo oblasť východnej Palestíny na západnom brehu Jordánu, vrátane Starého mesta Jeruzalema (čím bol znemožnený vznik palestínskeho štátu). Viac ako 760-tisíc palestínskych Arabov odišlo

do Jordánska, Sýrie, Libanonu a pásma Gazy a stali sa vyhnancami. Vojska skončila podpísaním prímeria Izraela s Egyptom 26. 2. 1946, Libanom 13. 3. 1949, Zájordánskom 3. 4. 1949 a Sýriou 20. 7. 1949 (Irak nemá hranice s Izraelom, prímerie nepodpísal).

V dôsledku vyzbrojovania Izraela západnými štátmi začal ZSSR vyzbrojovať Egypt a Sýriu. Izrael a Egypt zostali vo vojnovom stave a so Sýriou a Jordánskom pokračovali izraelské pohraničné konflikty. Izrael pokračoval v realizácii strategickej doktríny na dosiahnutie a udržanie výraznej vojenskej nadradenosti v oblasti. Politické zmeny v Sýrii (1949) a nástup G. Nášira v Egypte (1952) znovu vyostrieli konflikt medzi Izraelom a jeho arabskými susedmi. Egypťská vláda vyhlásila 26. 7. 1956 znárodnenie Medzinárodnej spoločnosti Suezského prieplavu (Société Maritime du Canal de Suez (53 % bolo vo francúzskych a 44 % v britských rukách) za náhradu. Vypukla kríza. Zámenkou na vojenský zásah Francúzska a Veľkej Británie bol útok Izraela 29. 10. 1956 na Egypt, po ktorom nasledovalo 12-hodinové britsko-francúzske ultimátum o stiahnutí egypťských vojsk na západ od Suezského prieplavu, čo nebolo splnené, a tak sa začala spojená britsko-francúzska-izraelská agresia proti Egyptu, či sinajské ťaženie, operácia Kadeš, stohodinová alebo **suezská vojna** (29.10. 1956 – 6. 11. 1956) – operácia „Mušketier“. Ozbrojený zápas mal charakter ťaženia izraelských vojsk po Sinajskom polostrove, zatiaľ čo egypťské vojská viedli obranné alebo ústupové boje.

Začiatkom júna 1967 sa Izrael rozhodol pre preventívny úder proti Egyptu, Sýrii a Iraku. Vo vojne, ktorá trvala 6 dní – **šesťdňová vojna** (5. 6. – 10. 6. 1967), Izrael dobyl egypťský Sinajský polostrov, územie Jordánska na západnom brehu Jordánu, východný Jeruzalem a sýrské Golanské výšiny, plochu zaberajúcu 66 278 km². Hlavným cieľom bola porážka režimov v Egypte a Sýrii a zničenie OOP založenej v roku 1964. Izrael vyšiel z vojny ako dominantná mocnosť, čo vyvolalo napätie medzi USA a ZSSR. Pretože izraelské jednotky okupovali východný breh Suezského prieplavu, Egypt ho uzavrel. Vzástol arabský nacionalizmus, palestínske skupiny sa zjednotili. BR OSN prijala rezolúciu č. 242 (nepripustnosť územných zis-

kov vojnou, stiahnutie izraelských síl z dobytých území, rešpektovanie suverenity, územnej integrity a politickej nezávislosti každého štátu v oblasti a o spravodlivom vyrovnaní utečenecského problému) Izrael rezolúciu prijal, ale odmietol prehlásiť, že ju aj splní.

Trvalá okupácia arabských území vyvolala v októbri 1973 štvrtú arabsko-izraelskú vojnu, známu tiež ako októbrová, ramadánová alebo **jomkippurská vojna** (6. 10. – 26. 10. 1973) – operácia „Badr“. Pretože vypukla v židovský Deň všeobecného odpustenia, nazvali ju aj „vojna súdneho dňa“. Jej rozsah a výsledky sa odlišovali od predchádzajúcich bojov. Arabské štáty dosiahli významné vojenské úspechy a izraelská doktrína o stálej prevahe dosiahla citeľný úder. Arabi zatlačili izraelské jednotky na Sinajskom polostrove a Golanských výšinách, územia ktoré však Izrael získal späť. Víťazstvo sa Arabom vymklo z rúk a konečným víťazom sa stal Izrael, ktorý dosiahol najväčšie územné zisky. Vojna vyvolala hrozbu vojenskej konfrontácie medzi USA a ZSSR. ZSSR pohrozil vyslaním svojich jednotiek na podporu Egypta, USA vyhlásili vysoký stupeň pohotovosti a obaja začali letecké dodávky zbraní svojim spojencom. BR OSN prijala rezolúciu č. 338, ktorá potvrdzovala rezolúciu č. 242. Diplomatické dohody medzi Izraelom, Egyptom a Sýriou umožnili čiastočné stiahnutie izraelských vojsk zo Sinajského polostrova a Golanských výšin. Nastali dlhé diplomatické rokovania a po americkom Camp Davide bola podpísaná izraelsko-egyptská mierová dohoda v roku 1978 (A. Sadat a M. Begin Nobelovu cenu mieru), ale mier v tejto oblasti doteraz nie je.

Ivan Brož (1938) je plodný autor literatúry faktu a prekladateľ, ktorý sa vo svojich prácach zameriava prevažne na tematiku spojenú s vojenskými a zahranično-politickými stanoviskami moderných dejín, ako aj životných príbehov ich protagonistov. K tomu využíva poznatky, ktoré získal ako priamy účastník diplomatických rokovaní od New Yorku až po Viedeň a zo svojho niekoľkoročného pôsobenia na Strednom východe. Je známym autorom celého radu kníh, vydaných najmä v rokoch 1981 – 2005.

Kniha je rozdelená do štyroch hlavných častí pomenovaných podľa jednotlivých vojen (voj-

Vojenská história

na za nezávislosť Izraela – palestínska, suezská, šesťdňová, jomkipppurská), ich vznikom, priebehom i výsledkami a vhodne je doplnená fotografiami, náčrtkami, dokumentmi a chronológiou uvedených vojen. Zaujímavá je účasť Československa na strane Izraela vo vojne za jeho nezávislosť a potom po zmene nášho režimu dodávkami zbraní do Egypta v suezskej i šesťdňovej vojne či neskôr.

Dielo má čo povedať odborníkom – profesionálnym historikom, osobitne však širokej laickej verejnosti. Opisuje všeobecne známe dramatické udalosti v širších politických súvislostiach aj z diplomatického zákulisia. Udalosti, ktoré sa začali odvíjať pred šesťdesiatymi rokmi, a ktorých je ešte stále svedkom staršia generácia.

L. Jančo

KRONIKA

ODIŠIEL PRIATEĽ MRAKOV

(genpor. v. v. Ing. František FAJTL, 20. 8. 1912 – 4. 10. 2006)

Dňa 4. októbra 2006 priniesli české aj slovenské médiá informáciu, že zomrel český letec genpor. v. v. Ing. František Fajtl, ktorý velil niekoľkým stíhacím leteckým jednotkám zahraničného odboja počas druhej svetovej vojny na západnom aj východnom fronte. Táto stručná informácia, faktograficky čiastočne nepresná, naplno zasiahla srdcia všetkých priaznivcov leteckej histórie.

Generál-letec František Fajtl, vojnový hrdina a neúnavný bojovník za vlasť, slobodu a demokraciu, sa narodil 20. 8. 1912 v Doníne, okres Louny. Po absolvovaní meštianskej školy študoval na obchodnej akadémii v Tepliciach-Šanove, kde 24. 6. 1932 aj zmaturoval. Svoju bohatú a určite aj úspešnú vojenskú kariéru začal 1. 10. 1932. Počas základnej vojenskej služby absolvoval Školu pre dôstojníkov pechoty v zálohe. Po jej ukončení slúžil v rámci horského práporu 11 v Bardejove a horského pešieho pluku 4 v Sabinove.

Vzhľadom na skutočnosť, že sa rozhodol pre náročné „vojenské remeslo“, t. j. že sa rozhodol pre kariéru vojaka z povolania, prihlásil sa do Vojenskej akadémie v Hraniciach na Morave, kde ho aj prijali. Akadémiu absolvoval v rokoch 1933 – 1935. Dňa 1. 7. 1935 ho slávnostne vyradili v hodnosti poručíka letectva, keď ho zároveň menovali aj za pilota letca.

Po ukončení školy pôsobil v rôznych veliteľských funkciách. Najskôr bol zaradený na funkciu pobočníka veliteľa I/2 perute, neskôr 1. dôstojníka 5. pozorovacej letky leteckého pluku 2 v Olomouci. Počas ďalšieho priebehu služby si ďalej zdokonaľoval teoretické vedomosti a praktické zručnosti, ktoré zúročil v ďalších rokoch svojej vojenskej služby.¹ Vojenskú službu v čs. predvojnovnej armáde skončil vo funkčnom zaradení 1. dôstojníka 63. zvednej letky (de facto zástupca veliteľa letky mjr. let. Vojtěcha Skobu – pozn. P. Š.), ktorej letecký park tvorili lietadlá typu Letov Š-328, Aero A-100, ako aj moderné jednoplošníky Avia B-71.

F. Fajtl sa nikdy nezmieril s rozbitím Československa a krátko po vzniku Protektorátu Čechy a Morava odišiel do zahraničného odboja. Išiel známou poľskou cestou a po krátkom pobyte v Bronowiciach sa s ďalšími účastníkmi čs. zahraničného odboja presúval loďou *Castelholm* do Francúzska. Tu sa z bývalého čs. poručíka letectva stal seržant legendami opradenej francúzskej Cudzineckej légie. Dňa 10. 10. 1939, t. j. 3 dni po formálnom prijatí do légie, odchádza na základňu francúzskeho vojenského letectva v Avorde, odkiaľ je dňa 15. 1. 1940 odoslaný do Châtres, kde dokončil stíhací výcvik na francúzskej leteckej technickej škole. Tu mu bola vrátená aj jeho pôvodná vojenská hodnosť poručíka letectva. Dňa 1. 5. 1940 sa dočkal aj povýšenia na nadporučíka letectva. Po začatí západného ťaženia bol spolu s ďalšími čs. letcami odoslaný na front, a to najskôr k GC III/9, ktorá operovala z letiska Lyon-Satolas, neskôr k GC III/7 na letisko Coulomniers pri Paríži. Bojovú činnosť vo Francúzsku ukončil ako príslušník 1. čs. stíhacej letky

¹ Pred svojím odchodom do zahraničného odboja absolvoval nasledovné kurzy a školenia: aplikačný kurz pre dôstojníkov letectva v Prostějove; kurz lietania za noci a podľa prístrojov; pilotný výcvik na viacmotorové lietadlá; pilotný výcvik na jednomiestne lietadlá; stíhací kurz. Pozri : Vojenské osobnosti československého odboja 1939 – 1945. Kol. aut. MO ČR – Praha 2005, s. 67.

kpt. let. Jaroslava Kulhánka, ktorá pôsobila pri francúzskej GC I/6.² Porazené Francúzsko opúšťa na palube lode *General Chanza* smerujúcej do prístavov severnej Afriky. Po krátkom pobyte v severnej Afrike sa dostáva cez Gibraltár ovládaný Britmi do Veľkej Británie, kde bol dňom 2. 8. 1940 prijatý na čas vojny do britského Kráľovského letectva v britskej hodnosti Pilot Officer. Následne bol premiestnený k 310. čs. stíhacej peruti, odkiaľ však pre prebytok pilotov bol odoslaný k 6. OTU, kde absolvoval aj operačný výcvik. K bojovej peruti, konkrétne k 1. britskej stíhacej peruti bol premiestnený dňom 10. 9. 1940. V jej stave však zotrval len 5 dní, potom bol premiestnený k britskej 17. stíhacej peruti. Počas výkonu leteckej služby v rámci týchto dvoch britských leteckých stíhacích jednotiek dosiahol v kabíne stíhacieho lietadla typu Hawker Hurricane dve víťazstvá v spolupráci so svojimi kolegami. Navyše jedno nepriateľské lietadlo vážne poškodil. Dňa 27. 12. 1940 ho povýšili do hodnosti Flying Officer. Po vzniku 313. čs. stíhacej perute (27. 5. 1941) sa stal jedným z jej zakladajúcich príslušníkov a svoj úprimný vzťah k tejto leteckej jednotke si uchoval počas celého nasledujúceho života.³ V rámci tejto jednotky sa podieľal na ofenzívnych leteckých operáciách nad okupovaným európskym kontinentom. Na svoje konto si pripísal aj ďalšie dve overené letecké víťazstvá vo vzdušnom súboji. Uznáním jeho pilotných, ako aj veliteľských a osobnostných, kvalít, bolo povýšenie do britskej hodnosti Flight Lieutenant a ustanovenie do funkcie veliteľa A-letky 313. čs. stíhacej perute. Najväčšieho uznania svojich leteckých a veliteľských schopností a výsledkov bojovej činnosti sa dočkal dňa 27. 4. 1942, keď ho ako v poradí 1. čs. letca ustanovili za veliteľa britskej leteckej jednotky. Konkrétne sa stal veliteľom 122. stíhacej perute „*City of Bombay*“. Tu, už v hodnosti britského Squadron Leader (ekvivalent čs. vojenskej hodnosti major letectva – pozn. P. Š.), sa okamžite zapojil do bojových akcií proti nepriateľovi. Osudným sa mu však stal bojový let zo dňa 5. 5. 1942, keď bol zostrelý nemeckým stíhačom nad okupovanou časťou Francúzska. Avšak jeho nezdolná vôľa po slobode a túžba po opätovnom boji proti fašizmu mu však opätovne pomáha. Z miesta núdzového pristátia uniká a s pomocou francúzskeho obyvateľstva sa po mnohých úskaliach a nebezpečenstvách dostáva do Španielska, kde bol však španielskymi bezpečnostnými orgánmi zaisťovaný a následne aj internovaný. Na zásah britského konzula bol prepustený a následne z britského Gibraltáru letecky presunutý do Veľkej Británie.⁴

Po zotavení sa z útrap sa vrátil do činných služieb. Najskôr pôsobil vo funkcii styčného dôstojníka na Inšpektoráte čs. letectva v Londýne, neskôr bol premiestnený k veliteľstvu 11. skupiny Fighter Command, potom k veliteľstvu 10. skupiny Fighter Command v Rudloe Maner a svoju činnosť čs. styčného dôstojníka ukončil v štábe Fighter Command. Po výkone týchto funkcií ho ustanovili už v hodnosti britského Wing Commandera (ekvivalent čs. voj. hodnosti plukovníka letectva – pozn. P. Š.) do funkcie čs. spoluveliteľa čs. báz v Churchstantone, Skeabrae a Ibsley. Dňa 27. 9. 1943 bol menovaný do funkcie veliteľa čs. 313. stíhacej perute, ako nástupca S/Ldr Jaroslava Himra, ktorý sa nevrátil z bojového letu nad francúzskym Brestom. V tejto veliteľskej funkcii zotrval až do 31. 1. 1944, keď bol prepustený zo zväzku RAF VR. Ešte pred prepustením zo zväzku britského Kráľovského letectva, bol najneskôr dňa 19. 11. 1943 ustanovený do funkcie „*veliteľa stíhacej perute, ktorá má byť vyslaná do ZSSR*“. Dňa 21. 2. 1944 vyplával spoločne s ďalšími 20 čs. stíhačmi a jedným dôstojníkom pozemnej služby na ďalekú cestu do ZSSR. Čs. letci po dlhej anabáze šťastne dorazili až do miesta svojho konečného určenia – leteckej základne Ivanovo, kde 3. 5. 1944 utvorili 128. čs. samostatnú stíhaciu leteckú perut', ktorá bola dňom 1. 6. 1944 na letisku Kubinka reorganizovaná na 1. čs. samostatný stíhací pluk, na čele ktorého zotrval až do konca vojny. Pluk pod jeho velením sa preslávil predovšetkým

²Po francúzskej kampani mal vo svojom zápisníku letov zaznamenaných dovedna 15 operačných hodín letov proti nepriateľovi. Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945. kol. aut. MO ČR – Praha 2005, s. 68.

³Podrobnejšie pozri: FAJTL, F.: *Létal sem s Tristatřináctkou*. Praha 1991.

⁴Podrobnejšie pozri: FAJTL, F.: *Sestřelen*. Praha 1947, 1967, 2002. Po ňom sa tejto významnej počty dočkali ešte dvaja čs. stíhací letci: Jiří Maňák, ktorý od 1. 5. 1943 velil britskej 198. stíhacej peruti a Otto Smik, ktorý velil britskej 127. stíhacej peruti (13. 11. 1944).

v bojoch počas Slovenského národného povstania, neskôr o Moravskú bránu.⁵ V leteckých bojoch v záverečnej fáze oslobodzovacích bojov Československa uzavrel aj svoj zápisník letov, v ktorom mal zaznamenaných celkom 275 operačných hodín. V tomto období už mal hodnosť majora letectva (1. 11. 1944, podľa niektorých údajov až 7. 3. 1945 – pozn. P. Š.).⁶

Po druhej svetovej vojne najskôr zastával štábnu funkciu v operačnej skupine 1. oddelenia veliteľstva letectva Hlavného štábu, neskôr ho vyslali do Vysoké školy válečnej v Prahe. Po jej absolvovaní zastával funkciu dočasného zástupcu veliteľa 1. leteckej divízie v Prahe. Po jej zrámcovaní sa stal profesorom stolice letectva na Vysoké školy válečnej v Prahe. V tomto funkčnom zaradení ho zastihli aj februárové udalosti roku 1948. Ako bývalý príslušník západného odboja bol najskôr poslaný na zvláštnu dovolenku (1. 2. 1949), po ktorej nasledovala všetkým „nepriateľským živlom“ novej ľudovodemokratickej republiky známa dovolenka s čakáním (1. 5. 1949), ktorá vyvrcholila jeho následným prepustením do výslužby (1. 11. 1949). „Tvrdá päst“ robotníckej triedy ho zastihla už ako pomocného archivára Národného technického múzea na Invalidovni v Prahe-Karlíne. Dňa 10. 1. 1950 ho zatkli čs. bezpečnostné orgány a odviezli do Tábora nútených prác v Mírově, kde strávil dlhých 16 mesiacov svojho života.⁷ Z vojenskej hodnosti pplk. gšt. bol degradovaný na vojaka (2. 12. 1950). Po prepustení z tábora nútených prác vykonával najskôr manuálne práce, neskôr pôsobil aj v administratíve. V roku 1964 ho čiastočne rehabilitovali. V tomto období mu vrátili nielen hodnosť pplk. gšt., ale F. Fajtl povýšili do hodnosti plk. gšt. V rámci rehabilitácie bol prijatý do zamestnania v Štátnej leteckej inšpekcii, kde zastával funkciu samostatného inšpektora pre vyšetrovanie leteckých nehôd. V tomto období sa opäť pustil do prerušenej publikačnej činnosti, ktorú začal ešte na pôde Veľkej Británie, a ktorej sa venoval aj v ďalších rokoch. V roku 1968 sa opäť postavil na čelo hnutia čs. letcov, ktorí plánovali obnoviť Zväz letcov Republiky Československej. Ich spoločné úsilie prerušil násilný vstup intervenčných vojsk Varšavskej zmluvy do Československa v auguste 1968.

Po novembri 1989 zavŕšil svoje úsilie na znovuoobnovení Zväzu letcov a 31. 3. 1990 sa spolu s frontovým druhom a priateľom plk. Karлом Mrázkom stáva jeho čestným predsedom. Ešte v decembri 1989 sa stal predsedom Združenia zahraničných letcov. V tejto funkcii zotrval do 22. 4. 1992, keď sa funkcie vzdal zo zdravotných dôvodov. F. Fajtl dňa 1. 5. 1990 spoločne s ďalšími dvomi čs. zahraničnými letcami povýšili do hodnosti generálmajora vo výslužbe a 8. 5. 2002 aj do hodnosti generálporučíka vo výslužbe.⁸

Svojou bohatou literárnou tvorbou vzdal hold príslušníkom čs. domáceho a zahraničného odboja.⁹ Nikdy nezabudol na obeť svojich priateľov a spolubojovníkov, ktorí na oltár vlasti položili

⁵Historickým udalostiam, ktoré sa viazali s presunom skupiny čs. letcov z Veľkej Británie do ZSSR, ich pobytom v ZSSR, preškolením na sovietsku leteckú techniku a účasťou 1. čs. stíhacieho pluku v ZSSR v bojoch počas Slovenského národného povstania až do odletu jednotky pred prechodom povstaleckej armády na partizánsky spôsob boja sa venoval v diele „První doma“ (Praha 1974). F. Fajtl na obsah predchádzajúcej publikácie nadviazal v diele „Podruhé doma“ (Praha 1983).

⁶Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945. Kol. aut. Praha – MO ČR 2005, s. 68.

⁷Podrobnejšie pozri napr.: FAJTL, F.: Dva údery pod pás. Praha 1994.

⁸F. Fajtl bol za svoju činnosť ocenený nasledovnými vyznamenaniami: 4 x čs. vojnový kríž 1939, 2 x čs. medaila Za chrabrosť pred nepriateľom; čs. medaila Za zásluhy I. stupňa; čs. pamätná medaila so štítkami – F – VB – ZSSR; rad Slovenského národného povstania I. stupňa; rad Červenej hviezdy; rad Červenej zástavy; čs. vojenský rad bieleho leva Za víťazstvo; Croix de Guerre avec palme; Legion d'Honneur au grade de Chevalier; Distinguished Flying Cross; The 1939 – 1945 Star with Battle of Britain Clasp; Air Crew Europe Star; medal Za pobedu nad Germanijej; Ordinul Coroana Romániei; rad Partizanskej zvezdy 3. stupňa.

⁹F. Fajtl napísal nasledovné publikácie: Letecké povídky. Londýn 1944; Přítel mraků. Praha 1946 a 1991; Sestřelen, Praha 1947, 1967, 2002; První doma. Praha 1974; Podruhé doma. Praha 1983; Vzpomínky na padlé kamarády. Praha 1980; Boje a návraty. Praha 1987; Pouta nebes. Praha 2000; Bitva o Británii. Praha 1991; Létal jsem s Tristatřináctkou. Praha 1991; Dva údery pod pás. Praha 1993; Z Domína do oblak. Louny 2002; Generál nebe. Praha 1993; Hrdina století. Praha 1994; Velel jsem stíhačům. Cheb 1997. Literárne upravil rukopisy letca Miroslava Vilda pod názvom „Osud byl mým přítelem“. Praha 1985 a delostrelca Richarda Zdrahalu s titulom „Válčil jsem v poušti“. Praha 1990. Venoval sa aj prekladom publikácií z anglického jazyka do českého jazyka: GRIFFITH, H.: Britští letci v Sovětském svazu. Praha 1989; VAN EYCK, M.: Zemřeli sme pro Anglii. Praha 1993. Bol autorom mnohých článkov v domácich aj zahraničných odborných periodikách.

to najcennejšie – svoje vlastné životy. Zároveň nikdy nezabudol ani na veľkú krivdu a nespravodlivosť, ktorá bola na ňom, ako aj na stovkách, ba tisíckach jeho spolubojovníkov, ale aj na ďalších občanoch Československa, spáchaná v mene komunistickej ideológie po februári 1948.

Češť jeho pamiatke.

P. Šumichrast

VOJENSKÁ SYMBOLIKA SLOVENSKEJ REPUBLIKY KRSTENÁ V DEŇ OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY 22. SEPTEMBRA 2006

V septembri 2006 bola vo Vydavateľstve Magnetpress Slovakia vydaná kniha *Vojenská symbolika Slovenskej republiky*.

Táto publikácia vznikla ako súčasť vedeckého projektu Vojenského historického ústavu v spolupráci s Radou pre vojenskú symboliku Ministerstva obrany Slovenskej republiky, ktorá je poradným orgánom ministra obrany pre uvedenú oblasť, bývalým Armádnym výtvarným štúdiom a oddelením umeleckých činností Kultúrneho a metodického centra Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

Dňa 22. septembra 2006 v rámci osláv Dňa Ozbrojených síl Slovenskej republiky, ktoré sa konali na Ministerstve obrany Slovenskej republiky, bola publikácia slávnostne pokrstená predsedom Národnej rady Slovenskej republiky Pavlom Paškom, ministrom obrany Slovenskej republiky Františkom Kašickým a náčelníkom Generálneho štábu Ozbrojených síl Slovenskej republiky generálporučikom Ľubomírom Bulíkom. V príhovore pri slávnostnom uvádzaní knihy náčelník generálneho štábu povedal, že: „*Stáva sa akousi tradíciou, že takto pred rokom sme v rámci osláv Dňa Ozbrojených síl Slovenskej republiky slávnostne uvádzali publikáciu autorov Vojenského historického ústavu – Ozbrojené sily Slovenskej republiky 1918 – 2005, história a súčasnosť, a dnes krstíme knihu, ktorá svojím obsahom taktiež prispieva k prezentácii Ozbrojených síl Slovenskej republiky.*“

Slávnostnú prezentáciu knihy *Vojenská symbolika* uviedol prof. Jozef Novák¹, jeden z jej lektorov, dlhoročný pedagóg Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, zakladateľ modernej slovenskej heraldickej vedy. Je taktiež dlhoročným členom Rady pre vojenskú symboliku, jeden z hlavných spolutvorcov pravidiel a kritérií pre tvorbu vojenskej symboliky v rezorte ministerstva obrany, ktoré vychádzajú zo všeobecne platných zásad pomocných vied historických – heraldiky a faleristiky. Prof. Novák k uvedeniu knihy povedal: „*Málokedy máme možnosť skutočne oprávnené povedať, že u nás a pre nás vzniklo prvé a jedinečné dielo. Touto formuláciou*

¹Prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc., sa narodil 22. novembra 1930 vo Vrútkach. Po absolvovaní ľudovej školy v r. 1942, študoval na Rehoľnom slovenskom gymnáziu v Trenčíne, potom bol študentom štátneho gymnázia v Turčianskom sv. Martine a následne sa opäť vo februári 1946 vrátil na I. štátne gymnázium v Trenčíne a v r. 1950 zmaturoval na II. štátnom gymnázium. V roku 1955 ukončil Filozofickú fakultu Univerzity Komenského – odbor archívniectvo. V roku 1964 získal vedeckú hodnosť kandidáta vied (CSc.) v odbore pomocné vedy historické a v roku 1987 úspešne obhájil tzv. veľkého doktora a bola mu udelená vedecká hodnosť doktor historických vied (DrSc.). Za univerzitného profesora bol prezidentom republiky menovaný 1. októbra 1989. Prof. J. Novák bol úspešným vysokoškolským učiteľom. Počas svojej 45-ročnej pedagogickej práce bola jeho celoživotným domovom Filozofická fakulta Univerzity Komenského., vyučoval v niekoľkých kombináciách 12 predmetov. Jeho vedecká a pedagogická práca bola ocenená početnými našimi, ako aj zahraničnými vyznamenaniami a uznávaniami. 1. januára 2006 mu prezident Slovenskej republiky zapožičal vysoké štátne vyznamenanie Pribinov kríž III. triedy.

nemám na mysli knižku, ale jej obsah – skutočne vytvorenú a do praxe uvedenú slovenskú vojenskú symboliku, ktorá sa dá charakterizovať ako tvorba, ktorá má svoj vlastný národný kolorit. Tí, ktorí poznajú aj zahraničnú vojenskú symboliku potvrdia, že tá je celkom iná. Čo je na slovenskej vojenskej symbolike zvláštne a naozaj pozoruhodné, je jej heraldický charakter.

Heraldika je totiž aj osem storočí trvajúca umelecká tvorba, ktorá ako samostatný výtvarný štýl má v oblasti symboliky jedinečné vlastnosti. Ide o plošnú kresbu, bez použitia akejkoľvek perspektívy. Rada pre vojenskú symboliku, ktorá celú tvorbu posudzuje a usmerňuje, si v posledných rokoch pravidlá heraldickej tvorby nielenže osvojila, ale aj v praxi uplatnila. Vojenská symbolika, vytvorená za posledné obdobie, je z hľadiska svojej výpovednej schopnosti veľmi presná, adresná, zreteľná, výtvarne čistá a aj umelecky veľmi pôsobivá. V heraldike platí: dobrý erb je ten, ktorý dokáže namaľovať aj dieťa. Táto istá požiadavka sa dá uplatniť aj na našu súčasnú vojenskú symboliku.

Veľkú zásluhu na skutočne dobrej úrovni slovenskej vojenskej symboliky majú pracovníci Vojenského výtvarného štúdia, ktorí sú tvorcami veľkej časti používanej symboliky. Sú skutoční majstri svojho remesla. Všetci výtvarní pracovníci nesporne svoje veľké nadanie prispôbili požiadavkám, ktoré si osvojila Rada pre vojenskú symboliku a v ich ateliéri vznikli diela, ktoré sú pýchou našej vojenskej symboliky.

Aby sa celá táto tvorba stala majetkom nielen jednotlivých útvarov, ktorý sa príslušný symbol stal vizitkou, ale aby bola majetkom celej spoločnosti, o to sa zaslúžili autori za chvíľku promovanej publikácie. Prekrásnu knižku napísali vojenský historici PhDr. Ivan Gosiorovský, prof. PhDr. Pavol Kollár, CSc., Dr. Imrich Purdek, doc. PhDr. František Škvrnda, CSc. a odborník na výtvarný dizajn Dr. Peter Zelizňák. Na vynikajúcej odbornej úrovni publikácie sa podieľal aj jediný slovenský a už aj uznávaný faleristik PhDr. Igor Graus. Ich námaha vynaložená na vytvorenie knižky iste bude korunovaná úspechom. O našu armádu, o jej pôsobenie, ale aj jej reprezentatívne prvky, ku ktorým patrí aj vojenská symbolika, sa zaujíma veľká časť našej spoločnosti, a to všetky jej vrstvy a kategórie. Určite uvítajú, že dostali kompletne poznatky na najreprezentatívnejšiu časť vojenskej emblematickej tvorby, ktorú doteraz takmer nepoznali. Nastupená cesta v oblasti vojenskej symboliky bude určite úspešne pokračovať a promovaná publikácia sa isto dočká aj ďalších doplnených vydání. To jej želáme, predovšetkým, my, tu prítomní a som presvedčený, že s nadšením ju prijmú aj jej budúci čitatelia.“

Kniha tohto druhu je prvým projektom, ktorý si dáva za cieľ zhrnúť a prezentovať tvorbu vojenskej symboliky v Slovenskej republike i jej historické východiská. V nej autori populárnou formou približujú širšej verejnosti, ako aj ostatným záujemcom postupnosť zavádzania vojenskej symboliky i jej súčasný stav, a to vo forme vojenských zástav, rovnošiat, hodností, vyznamenaní, znakov a označení. Pri tvorbe publikácie sledovali najmä to, aby jeho hlavnú časť tvorili obrázky vojenských symbolov, ktorých je na 184 stranách skoro 700. Ukázané symboly sú neoddeliteľnou súčasťou vývoja Slovenskej republiky, jej armády, resp. Ozbrojených síl Slovenskej republiky, ktoré uvedenú symboliku prezentujú.

I. Purdek

XXVII. MEDZINÁRODNÝ KONGRES GENEALOGICKÝCH VIED

St. Andrews, škótske prímorské mesto, pýšiace sa najstaršou univerzitou v Škótsku, založenou r. 1412, sa stalo miestom konania XXVII. kongresu genealogických a heraldických vied. Kongres sa konal v dňoch 21. – 26. augusta 2006 a záštitu nad ním prevzala jej kráľovská výsosť

princezná Anna, ktorá sa osobne zúčastnila úvodného ceremoniálu a predniesla na ňom pozdravný prejav. Spolu s ňou sa úvodného ceremoniálu zúčastnili najvyšší hodnostári univerzity St. Andrews, rektor a kancelár, starosta mesta (predseda mestskej rady v St. Andrews), arcibiskup St. Andrews a Edinburgu, a spolu s ním aj edinburský biskup, najvyšší predstavitelia škótskej cirkvi, predstavitelia regiónu Fife a ďalší vysokí hodnostári štátu a cirkvi.

Odbornými gestormi kongresu boli Škótska heraldická spoločnosť (The heraldry Society of Scotland), Škótska genealogická spoločnosť (The Scottish Genealogy Society), Univerzita v St. Andrews (The University of St. Andrews) a škótsky heroldský úrad – Dvor Lorda Lyona (The Court of the Lord Lyon). Na kongrese, ktorého hlavnou témou boli *Mýty a propaganda v heraldike a genealogii*, odznelo 55 vystúpení a zúčastnilo sa ho vyše 300 heraldikov a genealógov z celého sveta, zo Slovenska Ladislav Vrtel, hlavný štátny radca pre heraldickú tvorbu a Igor Tinka, tajomník Heraldického klubu. Slovenská účasť na kongrese bola o to významnejšia, že po kanadskom Québecu v roku 2008, ktorý bude hosťiteľom XVIII. kongresu, by sa organizátorom XXIX. kongresu genealogických a heraldických vied v roku 2010 malo stať Slovensko. Stály kongresový výbor (Bureau permanent des congrés internationaux des sciences généalogiques et héraldiques) k takémuto rozhodnutiu viedli výsledky slovenskej súčasnej heraldiky, najmä jej komplexnosť, zahŕňajúca nielen súčasnú mestskú a obecnú heraldiku, ale aj súčasnú rodinnú heraldiku, existencia štátneho heraldického registra, systémové riešenie vlajkovej tvorby a štúdium heraldiky na univerzitách, čo nie je vo všetkých štátoch bežné. Stály výbor považuje slovenské aktivity v týchto oblastiach za príkladné, čo je pre Slovensko na jednej strane vyznamenaním, na druhej strane záväzkom pre nás ako organizátorov XXIX. kongresu.

V rámci kongresu sa uskutočnili zasadnutia medzinárodných genealogických a heraldických organizácií. Predseda Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti, prof. Leon Sokolovský, CSc., písomne splnomocnil Ladislava Vrtela zastupovaním Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti na mimoriadnom valnom zhromaždení Medzinárodnej konfederácie genealogických a heraldických spoločností (Confédération internationale de généalogie et héraldique – CIGH), na ktorom sa konali voľby výboru konfederácie. Mimoriadne zhromaždenie bolo potrebné preto, lebo predchádzajúcemu výboru konfederácie pred niekoľkými mesiacmi uplynul mandát a konfederáciu spravoval dočasný správny výbor. Za prezidenta bol opätovne potvrdený pán Michel Teillard d'Eyry. Na mimoriadne valné zhromaždenie potom nadväzovalo pravidelné valné zhromaždenie. Schválil sa záznam z valného zhromaždenia, ktoré sa konalo 7. septembra 2004 v Brugách v Belgicku. Návrh záznamu bol publikovaný v bulletine CIGH č. 11 (41) vo februári 2005. Ďalším bodom rokovania bolo ukončenie členstva CIGH v Medzinárodnom výbore pre spoločenské vedy pri UNESCO (International Social Science Council – CISS), pretože dlhodobo neprinášalo konfederácii genealogických a heraldických spoločností (CIGH) žiadny úžitok a odčerpávalo finančné prostriedky z pokladnice konfederácie. Informoval o tom pán prezident konfederácie i jej pokladník Gunter Mattern. Valné zhromaždenie predložený návrh prijalo. Prezident prezentoval záujem Marockej genealogickej federácie (Fédération Marocaine de Généalogie) a Bulharskej genealogickej spoločnosti „Rodoznanie“ o členstvo v konfederácii (CIGH). Po predchádzajúcom posúdení oboch prihlášok výborom boli obe spoločnosti prijaté za členov konfederácie (CIGH). Záverečným bodom bola informácia o najbližšom XXVIII. medzinárodnom kongrese v Québecu roku 2008 a pre Slovensko významná informácia o XXIX. kongrese na Slovensku roku 2010.

Dňa 22. augusta 2006 sa uskutočnilo v priestoroch Univerzity v St. Andrews výročné valné zhromaždenie Medzinárodnej heraldickej akadémie (AIH). Zúčastnil sa ho člen akadémie PhDr. Ladislav Vrtel, AIH, ktorý tu na základe písomného splnomocnenia disponoval tiež hlasmi ďalších dvoch akademikov zo Slovenska prof. Jozefa Nováka, DrSc., AIH a Ing. Zdenka G. Alexyho, AIH. Oficiálny program pozostával z úvodného prejavu prezidenta a ďalších funkcionárov akadémie. Na oficiálny program nadväzovala spoločenská časť stretnutia členov AIH.

Vojenská história

Kongres v St. Andrews bol pre Slovensko dôležitý ešte z jedného dôvodu. Už na XXII. kongrese v kanadskej Ottawe roku 1996 sa zrodila myšlienka stretnutia štátnych heraldov, či už sa oficiálne nazývali heraldmi alebo vykonávali funkciu herolda. Do kruhu heraldov bol vtedy pozvaný aj Ladislav Vrtel, štátny radca pre heraldickú tvorbu Ministerstva vnútra SR. Okrem vzájomného spoznania bola odbornou témou vtedajšieho stretnutia problematika tvorby súčasných rodových občianskych erbov a výsledky stretnutia boli v konečnom dôsledku impulzom pre konštituovanie Heraldického kolégia (založené 19. januára 1997), odborného poradného orgánu Ministerstva vnútra SR pre otázky súčasnej rodovej občianskej heraldiky na Slovensku. Heraldické kolégium, odborný poradný orgán Ministerstva vnútra SR, podľa svojich stanov ustanovuje herolda Slovensko, prípadne ďalších heraldov, ktorí pôsobia spolu s ním. Od kongresu v Ottawe sa heroldi pravidelne stretávali na každom kongrese heraldických a genealogických vied. Organizátori kongresu v St. Andrews sa však rozhodli dať tunajšiemu stretnutiu osobitný rozmer a vyzvali všetkých heraldov, aby obnovili tradičné formálne znaky svojho úradu – tabard a žezlo, a aby ich prezentovali pri úvodnom ceremoniáli v prítomnosti jej kráľovskej výsosti princeznej Anny. Organizátori kongresu preto v priebehu uplynulého roka viackrát listami apelovali na heraldov (heraldské úrady) v jednotlivých štátoch, aby obnovili tradičné formálne znaky svojho úradu – tabard a žezlo a aby ich prezentovali pri úvodnom ceremoniáli v prítomnosti jej kráľovskej výsosti princeznej Anny. Organizátori kongresu preto v priebehu uplynulého roka viackrát apelovali na heraldov (heraldské úrady) v jednotlivých štátoch, aby, pokiaľ nepoužívajú tabard, si ho dali zhotoviť a prezentovali ich pri úvodnom ceremoniáli XXVII. kongresu genealogických a heraldických vied. Táto udalosť sa mala stať impulzom pre všeobecné obnovenie formálnych atribútov funkcie herolda a na jeho zviditeľnenie ako súčasť európskej heraldickej tradície. Výsledkom bolo stretnutie 24 heraldov a persevantov z Anglicka, Belgicka, Dánska, Írska, Južnej Afriky, Kanady, Nórska, Ruska, Slovenska, Škótska a Švédska a tiež heraldov štyroch najvýznamnejších škótskych klanov. Heroldi zaujali čestné miesta v sále otváracieho ceremoniálu, a potom zo svojich tabardov viedli procesiu stredovekým mestom, ktorej sa zúčastnili všetci účastníci kongresu a prizeralo sa jej množstvo domácich obyvateľov a návštevníkov St. Andrews. Podujatie sledovali tiež tri televízne stanice. Osoitným hosťom heraldov bol škótsky Kráľ heraldov Lord Lyon, pán Robin Blair (Lord Lyon King of Arms): V žiadnom inom štáte nie sú kompetencie herolda také veľké ako práve v Škótsku: Lord Lyon je oficiálne členom kráľovskej domácnosti (Sovereign's Household), má zvláštny heraldský súdny dvor (Court of the Lord Lyon) s právomocou dokonca uvaliť väzbu za vážny priestupok pri používaní erbov, ba dokonca má právo tvoriť zákony v oblasti heraldiky. Lord Lyon pozval heraldov na heraldskú hostinu (Herald's Feast) do starobylého sídla v neďalekom Charlton. Vo svojom prípitku vyzdvihol svoju radosť nad tým, že mohol byť hosťom najväčšieho stretnutia heraldov od stredoveku a možno v celej histórii a povzbudzoval ich k udržiavaniu vzájomných kontaktov, a k obnovovaniu heraldských tradícií v jednotlivých štátoch, vrátane obnovovania a používania formálnych atribútov funkcie herolda. Bolo zvláštne počuť tieto slová práve od Lorda Lyona, ktorý pozná mená svojich tridsiatich piatich predchodcov v tomto úrade od konca 14. stor.

Slovenská účasť na XXVII. kongrese genealogických a heraldických vied v škótskom St. Andrews a medzinárodná prezentácia tabardu herolda Slovensko prispela k zviditeľneniu heraldického Slovenska. Umožnili ju finančné príspevky z pokladnice Heraldického klubu, osobitné príspevky viacerých členov Heraldického klubu i príspevok Spoločnosti Slovenských archivárov. Im patrí predovšetkým naša vďaka.

L. Vrtel

OBSAH VOJENSKEJ HISTÓRIE ZA ROK 2006

ŠTÚDIE

BOBOKOVÁ, Jana: Bratislavský mier – politické súvislosti a diplomatické pozadie	1/2006/23
BYSTRICKÝ, Peter: Longobardské dejiny a mytológia. Rozbor a porovnanie prameňov	1/2006/3
ČEPELA, Vladimír: Vojenská a štátna symbolika za vlády Anjouovcov	3/2006/3
DANGL, Vojtech: Pevnostný systém na Slovensku a protiturecká obrana v druhej polovici 16. storočia	4/2006/26
GERMUSKA, Pál: Začiatky maďarského exportu vojenskej techniky na Blízky východ	3/2006/58
GRAUS, Igor: Rád Draka a jeho insígnie	4/2006/3
HETÉNYI, Martin: K niektorým aspektom situácie na slovensko-maďarskom pohraničí 1938 – 1945	3/2006/20
HRUBALA, Martin: Podpísanie Bratislavského mieru 27. decembra 1805.	1/2006/29
KODAJOVÁ, Daniela: Reflexia vojnových udalostí v rokoch 1914 – 1918 v cirkevnej tlači	2/2006/31
KŠIŇAN, Michal: Milan Rastislav Štefánik a francúzska letecká misia v Srbsku	1/2006/46
MATUSZAK, Tomasz.: Letecká pomoc pre Krajinskú armádu (<i>Armia Krajowa</i>) a Varšavské povstanie roku 1944. Správa plukovníka Harolda M. Threlfalla	3/2006/124
MIČIANIK, Pavel: Slovenský delostrelecký pluk 31 v druhej bitke o Charkov	2/2006/43
MIČIANIK, Pavel: Slovenská zaistovacia divízia na okupovaných územiach Ukrajiny a južného Bieloruska (január – august 1942)	4/2006/43
PECINA, Jozef: Poľné delostrelectvo Rýchlej divízie 1942 – 1943 (od Rostova po ústup na Krym)	1/2006/57
SORBY, Karol: Cesta k arabsko-izraelskej vojne v roku 1967 na Blízkom východe	3/2006/44
ŠTEFÁNIK, Martin: Benátsko-uhorský súboj o Dalmáciu od polovice 12. storočia do vymretia dynastie Arpádovcov	2/2006/3
UHLÍŘ, Dušan: Evropa roku 1805 a válka Třetí protifrancouzské koalice	2/2006/24
WOJEWÓDZKI, Ireneusz: Problematika použitia 1. samostatnej paradesantnej brigády na podporu Varšavského povstania	2/2006/71

DOKUMENTY A MATERIÁLY

BAGI, Zoltán: Plán ťažení cisársko-kráľovského vojska z roku 1595 a plány povojnového usporiadania krajiny	3/2006/71
BYSTRICKÝ, Valerián: Žilinská dohoda 6. októbra 1938	4/2006/77
HOSPODÁR, Vladimír: Zbierkové fondy v Múzejnom oddelení Svidník Vojenského historického múzea v Piešťanoch (špecifikácia fondu písomnosti)	2/2006/100
LACKO, Martin: Denník Vincenta Lofaja – príslušníka 2. technickej divízie v Taliansku v roku 1945	4/2006/126
LACKO, Martin: Vyšetrovacie praktiky POHG na Vlčkovej ulici v Bratislave na prelome rokov 1944/1945	2/2006/87
MANNOVÁ, Elena: Nemecká tlač na Slovensku a prvá svetová	4/2006/66

Vojenská história

NIŽŇANSKÝ, Eduard – TULKISOVÁ, Jana: Príprava a podpísanie slovensko-nemeckej dohody o Bojových chemických látkach a ich výrobných zariadeniach	3/2006/90
NIŽŇANSKÝ, Eduard – TULKISOVÁ, Jana: Príprava a podpísanie slovensko-nemeckej zmluvy o vojnovom hospodárstve z 30. 1. 1940	4/2006/109
Obdobie Mníchovskej krízy v umelecky stvárných spomienkach Michala Pridalu	3/2006/100
SCHVARC, Michal: Návšteva náčelníka štábu SA Viktora Lutzeho na Slovensku 22. – 25. októbra 1939 v spravodajstve Kuna Goldbacha	1/2006/77
ŠUMICHRASŤ, Peter: Správa pplk. let. J. Ďuranu o služobnej ceste do Berlína a Grove (máj 1942)	1/2006/88

RECENZIE

BYSTRICKÝ, J. – ČAPLOVIČ, M. – PURDEK, I. – ŠTAIGL, J.: Ozbrojené sily Slovenskej republiky. História a súčasnosť 1918 – 2005. (S. Michálek)	1/2006/119
FREDIANI, A.: I grandi generali di roma antica. Gli uomini che impresso il loro marchio sulle conquiste, sulle battaglie e sulle guerre della repubblica e dell'impero. (P. Valachovič)	4/2006/134
HOLOKAUST na Slovensku 5, Židovské pracovné tábory a strediská na Slovensku 1938 –1944. (M. Macko)	4/2006/137
HRADSKÝ, Juraj: Napoleon a Bratislava 1805, 1809. (J. Šimko)	1/2006/116
CHRIST, Karl: Pompeius. Der Feldherr Roms. Eine Biographie. (P. Valachovič)	1/2006/108
KOŠOVAN, Š.: Nitra, Slovenské Coventry? (M. Hetényi)	2/2006/127
KUPKA, Vladimír: Staviteľé, obránci a dobyvatelé pevnosti. (V. Dangl)	1/2006/113
RAJLICH, Jiří: Za Boha a národ. Stíhací esa slovenských Vzdušných zbraní ve 2. svetové válce (P. Šumichrast)	4/2006/139
SEGEŠ, Vladimír: Prešporský pitaval. (E. Machajdík)	3/2006/143
SORBY, Karol: Arabský východ (1945 – 1958) (V. Bystrický)	2/2006/129
Viedenská arbitráž 2. november 1938. Dokumenty III. Rokovania (3. november 1938 – 4. apríl 1939 (M. Hronský)	2/2006/115
WILKINSON, Peter – ASTLEY, Joan Bright: GUBBINS & SOE. (J. Šolc)	2/2006/120
ZAVACKÁ, Marína: Kto žije za ostatným drôtom? Oficiálna zahraničnopolitická propaganda na Slovensku, 1956 – 62: teórie, politické smernice a spoločenská prax. (M. Michela)	3/2006/146

ANOTÁCIE

ABDULIN, M. Krvavá cesta od Stalingradu. Spoveď prostého vojáka. (L. Jančo)	4/2006/144
BROŽ, I.: Arabsko-izraelské války 1948 – 1973. (L. Jančo)	4/2006/150
CAMBEL, S.: Päťdesiate roky na slovenskej dedine. Najťažšie roky kolektivizácie	1/2006/147
McCARTHY, P. – SYRON, H.: Tanková válka. Vzestup a pád Hitlerových tankových divízií. (A. Maskalík)	1/2006/138
CONNAUGHTON, R.: Vycházející slunce a skolený medvěd	1/2006/136
DANGL, V.: Bitky a bojiská v našich dejinách. Od Samovej ríše po vznik stálej armády. (A. Maskalík)	2/2006/152
FIDLER, J.: Za víru, vládcu a vlast. Ruští a sovětské maršálové. (A. Maskalík)	3/2006/155
GLANTZ, D. – HOUSE, J.: Souboj titánů. Jak rudá armáda zastavila Hitlera. (A. Maskalík)	3/2006/157
HILBERG, R.: Pachatelé, oběti, diváci. Židovská katastrofa 1933 – 1945	4/2006/142
HORVATH, D.: Den D očima přímých účastníků 6. června 1944. (L. Jančo)	1/2006/145
HUBÁČEK, M.: Válka končí v Pacifiku. (L. Jančo)	4/2006/146

Vojenská história

HUBÁČEK, M.: Boj o Filipíny. (L. Jančo)	4/2006/148
CHOVANEC, J. – ČERVENĀNSKÝ, F.: Názory Ľudovíta Štúra na právo. (V. Segeš).....	2/2006/135
ISBY, D.: Z posledných síl. Boje nemeckej armády v Normandii od operácie „Kobra“ po falaiskou kapsu. (A. Maskalík)	2/2006/140
KEEGAN, J.: Winston Churchill. (S. Michálek)	1/2006/137
KNOPP, G.: Stalingrad. (A. Maskalík)	3/2006/159
MALEČKOVÁ, K.: Palné zbrane. Zbierkové fondy Slovenského národného múzea – múzea Bojnice. (P. Valachovič)	1/2006/133
NÁJTER, P.: Druhá svetová vojna. Iné alternatívy 1938 –1940. (L. Jančo).....	2/2006/135
OVERY, R.: Rusové ve válce 1941 – 1945. (A. Maskalík).....	1/2006/141
Príručka ku genealogickému výskumu na Slovensku a v slovákikálnom zahraničí	2/2006/154
RICHTER, K.: Dobývání domova. Osvobození Československa bez cenzury a legend. (L. Jančo)	2/2006/137
RUBCOV, J.V.: Maršali Stalina. Od Buďonogo do Bulganina. (I. Slepcev).....	1/2006/140
Velká encyklopedie. Zbraně druhé světové války. (A. Maskalík).....	1/2006/143

PERSONÁLIE

PEŠEK, B.: Zdenko Mikula – vojenský hudebník a organizator slovenských vojenských hudieb.....	2/2006/104
---	------------

KRONIKA

6. medzinárodná konferencia MHWG PíP <i>Postkonfliktné operácie po skončení vojny.</i> (B. Šeďová).....	2/2006/142
XXVII. Medzinárodný kongres genealogických vied. (L. Vrteľ)	4/2006/157
MACHAJDÍKOVÁ, E.: Spoločenská štruktúra miest a mestečiek na Slovensku	1/2006/148
ODIŠIEL PRIATEĽ MRAKOV (genpor. v. v. Ing. František FAJTL, 20. 8. 1912 – 4. 10. 2006). (P. Šumichrast).....	4/2006/153
Vojenská symbolika Slovenskej republiky krstená v deň Ozbrojených síl SR 22. septembra 2006. (I. Purdek)	4/2006/156

BIBLIOGRAFIA

Generál Ján Golian – vojak a vlastenec. (B. Šeďová).....	3/2006/149
Vojenská história Slovenska. Výberová bibliografia XI. – 2003 (B. Šeďová).....	1/2006/122

Vojenská história

AUTORI ČÍSLA

PhDr. Igor **GRAUS**, Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica
Komenského č. 26, P.O.BOX 74, pošta 01, 974 01 Banská Bystrica

PhDr. Vojtech **DANGL**, CSc. Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

PhDr. Pavel **MIČIANIK**, M.A., Ústav vedy a výskumu Univerzity Mateja Bela,
Cesta na amfiteáter 1, 974 01 Banská Bystrica

PhDr. Elena **MANNOVÁ**, CSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

PhDr. Valerián **BYSTRICKÝ**, DrSc., Historický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Mgr. Barbara **PÍSECKÁ**, Borodáčova 17, 821 03 Bratislava

Doc.Eduard **NIŽŇANSKÝ**, CSc., Filozofická fakulta UK, Šafárikovo nám. č. 6, 811 00 Bratislava

Mgr. Jana **TULKISOVÁ**, Filozofická fakulta UK, Šafárikovo nám. č. 6, 811 00 Bratislava

PhDr. Martin **LACKO**, Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda,
nám. J. Herdu 2, 917 01 Trnava

UPOZORNENIE REDAKCIE

Odovzdávanie rukopisov

Príspevky do Vojenskej histórie odovzdávajú, resp. posielajú zásadne na disketách v textových editoroch Word 6.0, Word 97, v iných len na základe dohovoru. Poznámky je potrebné uvádzať až za text štúdie, nie pod čiarou. K diskete je potrebné priložiť jeden tlačенý exemplár príspevku. K štúdiu je potrebné pripojiť resumé v rozsahu cca jednej strany a osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu, číslo účtu, telefonický kontakt, e-mailovú adresu.

Rozsah príspevkov

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal presiahnuť 40 strán. Recenzie môžu byť v rozsahu do 15 strán, anotácie maximálne do 3 strán. Počet strán sa počíta podľa počtu znakov (1 800 znakov na stranu).

Poznámkový aparát a citovanie

Vzhľadom na platnosť STN ISO 690, ktorá obsahuje aj Národnú prílohu, je potrebné pri citáciách rešpektovať aspoň jej základné zásady. Pre uľahčenie citovania uvádzame niektoré vzory:

¹VÁROŠ, M.: Posledný let generála Štefánika. Bratislava : International, 1994, s. 56.

²PEJSKAR, J., ed.: Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981. B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

³ŠPIRKO, D. – LUPTÁK, M.: Obrana bratislavského predmostia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809. In: Vojenská história, roč. 6, 2002, č. 1, s. 9-10.

⁴DEIGHTON, L.: Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque. Prel. Z. Kárník. Praha : Argo, 1994, s. 85.

⁵PEJSKAR, ref 2, s. 97.

– v prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa: PEJSKAR, Poslední, ref 2, s. 93.

– autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má citované dielo viacerých ako troch pôvodcov uvádzame: ŠPIRKO, D. a i. (a iní) alebo ŠPIRKO, D. et al. (et alii)

– v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydavateľstiev píšeme bodkočiarku alebo čiarku: Praha; Bratislava : Argo; Concordia, 1999

– údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu – skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

– pri odkaze na archívny prameň uvádzať skratky: f. (nie fond)

šk. (ako škatuľa, nie krabica)

č. j. (s medzerou)

VÚA – VHA Praha, f. ....; pozri tiež PEJS, O.: ...

Tamže, s. 8. (nie tamtiež)

Čísla poznámok v texte uvádzať indexovo: ⁴ nie: ⁴⁾ ^{4/}

Adresa redakcie: Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava.

☎ 02/48 207713

E-mail: stanovam@mod.gov.sk

Redakčná rada si vyhradzuje právo na základe vyžiadaných odborných posudkov rozhodnúť o uverejnení, prípadne vrátení príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

OBSAH

Štúdie

GRAUS, Igor: Rád Draka a jeho insígnie.....	3
DANGL, Vojtech: Pevnostný systém na Slovensku a protiturecká obrana v druhej polovici 16. storočia.....	26
MIČIANIK, Pavel: Slovenská zaist'ovacia divízia na okupovaných územiach Ukrajiny a južného Bieloruska (január – august 1942)	43

Dokumenty a materiály

MANNOVÁ, Elena: Nemecká tlač na Slovensku a prvá svetová vojna.....	66
BYSTRICKÝ, Valerián: Žilinská dohoda 6. októbra 1938.....	77
NIŽŇANSKÝ, Eduard–TULKISOVÁ, Jana: Príprava a podpísanie slovensko-nemeckej zmluvy o brannom hospodárstve z 30. 1. 1940	109
LACKO, Martin: Denník Vincenta Lofaja – príslušníka 2. technickej divízie v Taliansku v roku 1945.....	126

Recenzie

FREDIANI, A.: I grandi generali di roma antica. Gli uomini che impresso il loro marchio sulle conquiste, sulle battaglie e sulle guerre della repubblica e dell'impero. (P. Valachovič)	134
HOLOKAUST na Slovensku 5, Židovské pracovné tábory a strediská na Slovensku 1938 – 1944. (M. Macko).....	137
RAJLICH, J.: Za Boha a národ. Stíhací esa slovenských Vzdušných zbraní ve 2. svetové válce. (P. Šumichrast)	139

Anotácie	142
-----------------------	-----

Kronika	153
----------------------	-----

INHALT

Studien

GRAUS, Igor: Der Drachenorden und seine Insignien	3
DANGL, Vojtech: Das antitürkische Verteidigungssystem an dem Gebiet der Slowakei in der zweiten Hälfte des 16.Jahrhunderts	26
MIČIANIK, Pavel: Die slowakische Sicherungsdivision an den besetzten Gebieten der Ukraine und des südlichen Weißrußlands (Januar – August 1942)	43

Dokumente und Materialien

MANNOVÁ, Elena: Die deutsche Presse in der Slowakei und der Erste Weltkrieg	66
BYSTRICKÝ, Valerián: Das Abkommen von Žilina – 6. Oktober 1938	77
NIŽŇANSKÝ, Eduard – TULKISOVÁ, Jana: Die Vorbereitung und Signierung des slowakisch – deutschen Vertrages über Wehrwirtschaft vom 30. 1. 1940	109
LACKO, Martin: Das Tagebuch von Vincent Lofaj – des Angehörigen der 2. technischen Division in Italien im Jahre 1945	126

Recensionen	134
--------------------------	-----

Wörterverzeichnissen, Glossen	142
--	-----

Chronik	153
----------------------	-----

CONTENTS

Studies

- GRAUS, Igor: The Order of Dragon and its Insignia.....3
- DANGL, Vojtech: The Anti-Turkish Defence System in the Territory
of Slovakia in the Second Half of the 16th Century.....26
- MIČIANIK, Pavel: The Slovak Safety Division in Occupied Territories
of Ukraine and Southern Belorussia in the First Half of the Year 1942 43

Documents and materials

- MANNOVÁ, Elena: The German Press in Slovakia and the World War I.....66
- BYSTRICKÝ, Valerián: The Žilina Agreement of 6 October 1938.....77
- NIŽŇANSKÝ, Eduard – TULKISOVÁ, Jana: Preparing and Signing
of the Slovak-German Agreement on Defence Economy of 30 January 1940 109
- LACKO, Martin: The Diary of Vincent Lofaj – a Member
of the 2nd Technical Division in Italy in 1945 126

Reviews 134

Annotations, glossed 142

Chronicle 153

Vojenská história 4/2006

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave
v spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: doc. PhDr. Jozef Bystrický, CSc.

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Stanová

Grafická úprava: Alena Madajová

Redakčná rada: PhDr. Igor Baka, PhD., PhDr. Michal Barnovský, DrSc.,
PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. František Cséfalvay, CSc.,
mjr. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD., PhDr. Viliam Čičaj, CSc.,
PhDr. Vojtech Dangel, CSc. (podpredseda), PhDr. Marián Hronský, DrSc.,
Mgr. Peter Kralčák, plk. Dr. Jaroslav Nižňanský, PhD.,
PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda), PhDr. Jan Štaigl, CSc.,
doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Kontaktné emailové adresy: sedovab@mod.gov.sk

stanovam@mod.gov.sk

Tel. kontakt: +421/2/4820 7713, 4820 7703

Fax: +421/2/4820 7719

Schválené do tlače dňa: 12. 12. 2006

Registračné číslo 1713/97

Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: OPZ HS MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Na obálke: Stredoveká bitka znázornená v rukopise Histoire de Saint Graal
(okolo roku 1270)